

Vilniaus Universitetas
Komunikacijos fakultetas
Knygotyros ir dokumentotyros institutas

Viktė Geležūnaitė
Leidybos studijų programos studentė

**MOKINIO KREPŠELIO ĮTAKA VADOVĖLIŲ
LEIDYBAI LIETUVOJE**

MAGISTRO DARBAS

Vadovas doc. dr. R. Misiūnas

Vilnius, 2006

Magistro darbo lydraštis

<i>Pildo bakalauro/ magistro baigiamojo darbo autorius</i>	
Viktė Geležūnaitė Mokinio krepšelio įtaka vadovėlių leidybai Lietuvoje Influence of pupil bag to textbooks publishing in Lithuania	
<p>Patvirtinu, kad magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas baigiamasis magistro darbas ar jo dalis nebuvo panaudotas kitose aukštosiose mokyklose.</p> <p style="text-align: right;">_____ (magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)</p>	
<p>Sutinku, kad magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 metus Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto studijų procese.</p> <p style="text-align: right;">_____ (magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)</p>	
<i>Pildo bakalauro/ magistro baigiamojo darbo vadovas</i>	
<p>Magistro baigiamąjį darbą ginti _____ (įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)</p> <p>_____ (data) _____ (magistro baigiamojo darbo vadovo parašas)</p>	
<i>Pildo instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, reikalų tvarkytoja</i>	
<p>Magistro baigiamasis darbas įregistruotas</p> <p>_____</p> <p>(instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, pavadinimas)</p> <p>_____ (data) _____ (instituto/ katedros reikalų tvarkytojos parašas)</p>	
<i>Pildo instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, vadovas</i>	
<p>Recenzentu skiriu _____ (recenzento vardas, pavardė)</p> <p>_____ (data) _____ (instituto/ katedros vadovo parašas)</p>	
<i>Pildo recenzentas</i>	
<p>Darbą recenzuoti gavau. _____</p> <p>(data) _____ (recenzento parašas)</p>	

Referato lapas

Geležūnaitė, Viktė

GE 155 655.5 Mokinio krepšelio įtaka vadovėlių leidybai Lietuvoje: magistro darbas / Viktė Geležūnaitė; mokslinis vadovas doc. dr. R. Misiūnas; Vilniaus Universitetas. Komunikacijos fakultetas. Knygotyros ir dokumentotyros institutas. – Vilnius, 2007. – 56, lap.: Santr. Angl. – Bibliogr.: p. 56 - 60 (44 pavad.)
UDK 655.5:371.6

Magistro *darbo objektas* – „mokinio krepšelio“ įtaka vadovėlių leidybai.

Darbo tikslas – išanalizuoti ir įvertinti „mokinio krepšelio“ įtaką vadovėlių įsigijimui ir leidybai Lietuvoje.

Pagrindiniai *darbo uždaviniai*: išanalizuoti „mokinio krepšelio“ vertę Lietuvos švietimo sistemoje; teoriškai pagrįsti „mokinio krepšelio“ įtaką vadovėlių įsigijimui ir leidybai Lietuvoje; empiriškai ištirti ir įvertinti „mokinio krepšelio“ įtaką vadovėlių įsigijimui ir leidybai šiuolaikinėje bendrojo lavinimo mokykloje.

Naudojantis teoriniais literatūros, dokumentų ir kitų informacijos šaltinių analize bei empiriniu apklausos tyrimo ir interviu metodais prieita *išvados*, kad teorinėje darbo dalyje identifikuotos „mokinio krepšelis“, jo įvedimas ir funkcionavimas bei pastarojo įtaka vadovėlių įsigijimui ir leidybai Lietuvoje, remiantis atlikto tyrimo rezultatais, tik iš dalies pasitvirtino bendrojo lavinimo mokyklos veikloje.

Magistro darbas *gali būti naudingas* ugdymo institucijų švietimo sistemos atstovams, vadovams, mokytojams, leidyklų atstovams, edukologijos mokslų srities mokslininkams, studentams, tėvams ir visuomenei.

TURINYS

Įvadas	5
1. Lietuvos švietimo sistemos finansavimo reforma – „mokinio krepšelis“	9
1.1. „Mokinio krepšelio“ idėja švietime	11
1.2. „Mokinio krepšelio“ samprata ir esmė	13
1.3. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo sistema, remiantis „mokinio krepšelio“ metodika	16
1.4. „Mokinio krepšelio“ funkcionavimo švietimo sistemoje problemos.....	19
2. „Mokinio krepšelio“ reikšmė vadovėlių išigijimui ir leidybai	25
2.1. Bendrojo lavinimo mokyklos vadovėlis ir jo vertinimas	26
2.2. Šiuolaikinių vadovėlių privalumai ir trūkumai	31
2.3. Vadovėlių finansavimas įvedus „mokinio krepšelį“	34
3. „Mokinio krepšelio“ įtakos vadovėlių išigijimui ir leidybai šiuolaikinėje bendrojo lavinimo mokykloje tyrimas	39
3.1. Tyrimo metodologinės nuostatos ir organizavimas	39
3.2. Tyrimo rezultatai ir jų analizė.....	42
Išvados	55
Bibliografinių nuorodų sąrašas	57
Influence of pupil bag to textbooks publishing in Lithuania	60
Priedai	62
1 priedas. Anketa	62
2 priedas. Interviu klausimynas	75

IVADAS

Dėl globalizacijos ir integracijos šiandieninis pasaulis patiria kardinalius pokyčius - nuolat kintanti aplinka, didėjanti konkurencija, tarptautinio bendradarbiavimo plėtra, technologijos pažanga, augantys visuomenės poreikiai. Tokia pokyčių aplinka kelia naujus reikalavimus kiekvienam visuomenės individui (gebėjimas bendradarbiauti, generuoti ir keistis idėjomis, būti atviru kitų idėjoms bei kultūroms, kritiškai ir kūrybiškai mąstyti, turėti viziją ir prisitaikyti prie naujų sąlygų, dirbti komandoje, būti atsakingu už savo poelgius, vadovauti sau ir kitiems, tobulėti pačiam ir nuolat mokytis), o XXI a. organizacijoms tenka spręsti svarbias valdymo problemas. Ne išimtis ir Lietuvos ugdymo institucijos, kurios siekdamos ne tik prisitaikyti prie nuolat kintančios aplinkos, bet ir ją įvertinti, valdyti ar net keisti, turi tapti efektyviomis, gerai suvokiančiomis tikrovę ir padėti, lanksčiai planuojančiomis, kurių sudėtinė kultūros dalis yra nuolatinė plėtra, tobulėjimas ir mokymasis. Šiandien bendrojo lavinimo mokykloms ir jų vadovams keliamas sudėtingas uždavinys - sugebėti balansuoti tarp nuolatinės kaitos - būtinybės valdyti netikėtus pokyčius ir stabilumo bei tęstinumo užtikrinimo.

Lietuvos švietimo sistemoje nuolat vyksta teisiniai, ekonominiai bei politiniai pokyčiai. 1991 m. buvo priimtas Švietimo įstatymas (pakeistas 1998 m.), kuris kartu su Lietuvos švietimo koncepcija ir Švietimo sistemos reformos veiksmų planu (1992 m.) tapo Lietuvos švietimo reformos pagrindu. 2002 m. birželį LR Vyriausybė LR Seimui pateikė naujo Švietimo įstatymo projektą. Kiek vėliau Lietuvos visuomenei buvo pateikta 2003 - 2012 m. ilgalaikio ugdymo plėtros strategija. Po ilgiau nei dešimtmečio dar vis tebesitęsianti palaipsnė ir visuotinė reforma žymiai pakeitė konceptualiąją, institucinę sąrangą, metodologinę, žmogiškųjų išteklių, finansinę ir kitas švietimo sistemos sritis. Atsižvelgiant į esamus pasiekimus, planuojami tolimesni reformos veiksmai, kurie įtakoja švietimo sistemos plėtros procesus ir lemia reikšmingus pokyčius.

Analizuojant mokslinės literatūros šaltinius reformuojamos mokyklos pokyčių kontekste, galima pastebėti stipriąsias ir silpnąsias reformos puses. Vienas esminių švietimo sistemos reformos trūkumų, nuo jos vykdymo pradžios, politikų, ekonomistų, mokslininkų ir praktikų nuomone, buvo tai, kad švietimo reforma nuolat stokojo

reikiamo finansavimo: valstybės ir savivaldybės skiriamų lėšų iš dalies pakako tik sistemos išlaikymui, bet ne jos kardinaliam atsinaujinimui. Per visą reformos laikotarpį, trūko sistemingų ir pastovių investicijų į švietimo modernizavimą, į jo infrastruktūros atnaujinimą bei plėtrą. Atsižvelgiant į tai, pradėti inicijuoti pokyčiai bei reforma ir švietimo finansavimo sistemoje „pinigai lydi mokini“ principu, o nuo 2002 mokslo metų, skirstant bendrojo ugdymo vidurinių mokyklų lėšas, pradėtas taikyti „mokinio krepšelio“ metodas. Tokiu būdu Lietuvos švietimo sistemoje pradėjo funkcionuoti „mokinio krepšelis“, o jo funkcionavimas turėjo garantuoti skaidrų valstybinių ugdymo įstaigų finansavimo procesą, sudaromas vienodos sąlygas tiek valstybinėms, tiek privačioms ugdymo įstaigoms. Be to, esant tam pačiam, kaip dabar, finansavimo lygiui, po reformos, švietimo paslaugos turėtų tapti žymiai kokybiškesnėmis, būtų sukurtas optimalus skirtingų mokymo įstaigų tinklas, kuris studijuojantiems suteiktų galimybę laisvai judėti iš vienos mokymo įstaigos į kitą. Taigi, „mokinio krepšelio“ fondas naudojamas, siekiant: įvykdyti mokymo plano reikalavimus, kelti mokytojų kvalifikaciją, įsigyti mokymo medžiagas, administruoti mokyklą, išlaikyti ir nuolat atnaujinti mokyklos biblioteką, garantuoti pedagoginę - psichologinę pagalbą ir mokinių pervežimą. Nors šiandieninė švietimo sistemos būklė rodo, kad pageidaujamas rezultatas dar nėra pasiektas, o šiuolaikinės bendrojo lavinimo mokyklos vis dažniau susiduria su naujomis problemomis: „mokinio krepšelis“ yra per mažas, nepakankamai lėšų yra skiriama valdymui, pedagoginei, psichologinei ar kt. pagalbai, nepakanka pinigų ar netinkamai jie yra paskirstomi vadovėlių ir kitų mokymo priemonių įsigijimui, neskaidriai mokykloms skirtos lėšos perskirstomos savivaldybėse, be to trūksta ryšio su visuomene, į reformą nėra įtrauktos visos suinteresuotos pusės – mokytojai, tėvai ir mokiniai.

Temos aktualumas. Įvertinant visas šias problemas, su kuriomis susiduria šiuolaikinės bendrojo lavinimo mokyklos, galima manyti, kad nepakankamas finansavimas ar netinkamas jo paskirstymas mokymo priemonėms ir vadovėliams įsigyti, yra viena didžiausių ir opiausių šiandienos problemų, nes ji tiesiogiai paliečia net kelias suinteresuotas puses: mokyklų vadovus, mokytojus, mokinius ir jų tėvus bei vadovėlių leidėjus. „Mokinio krepšelis“ yra skiriamas kiekvieno mokinio ugdymui finansuoti, kai tuo tarpu ugdymas be kokybiškų vadovėlių ir šiuolaikiškų mokymo priemonių nėra efektyvus ar teikiantis gerų rezultatų. Be to, neturėdama pakankamai lėšų ar nesugebėdama tinkamai jų paskirstyti, mokykla negali įsigyti naujausių vadovėlių ir kitų mokymo priemonių, ir taip patenkinti mokytojų bei mokinių poreikių.

Lėšų, skiriamų vadovėlių ir mokymo priemonių įsigijimui trūkumas, negali patenkinti ir įvairių leidėjų, nuolat bendradarbiaujančių šiame procese su mokyklomis, poreikių.

Todėl kyla ne tik praktinė, bet ir **mokslinė problema**, apimanti visas suinteresuotas puses: ar pakanka informacijos mokyklų vadovams, mokytojams bei mokinių tėvams apie „mokinio krepšelio“ funkcionavimo ir jo paskirstymo ypatumus? ar ministerijos rekomenduojami vadovėliai yra kokybiški ir atitinkantys šiandienos bendrojo lavinimo standartus? ar mokyklų vadovai ir mokytojai tinkamai paskirsto „mokinio krepšelio“ lėšas vadovėlių įsigijimui? kokius vadovėlius turi pasirinkti mokyklos, kad patenkintų mokytojų ir mokinių poreikius? kokios suinteresuotos pusės turi dalyvauti, derinant užsakomų vadovėlių sąrašus, finansuojant pratybų sąsiuvinių įsigijimą? ir ar „mokinio krepšelis“ turi įtakos vadovėlių įsigijimui bei leidybai Lietuvoje?

Šio **darbo objektas** yra „mokinio krepšelio“ įtaka vadovėlių leidybai.

Darbo tikslas – išanalizuoti ir įvertinti „mokinio krepšelio“ įtaką vadovėlių įsigijimui ir leidybai Lietuvoje.

Uždaviniai:

1. Teoriškai pagrįsti „mokinio krepšelio“ įtaką vadovėlių įsigijimui ir leidybai Lietuvoje.
2. Empiriškai ištirti ir įvertinti „mokinio krepšelio“ įtaką vadovėlių įsigijimui ir leidybai šiuolaikinėje bendrojo lavinimo mokykloje.

Darbe vadovautasi šiais tyrimo metodais:

- mokslinės literatūros analize, siekiant pagrįsti „mokinio krepšelio“ sampratą bei esmę, funkcionavimo problemas, **Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo sistemą, remiantis „mokinio krepšelio“ metodika** bei jo įtaką vadovėlių įsigijimui ir leidybai;
- pagrindinis informacijos šaltinis tyrime buvo bendrojo lavinimo mokyklų vadovų, mokytojų ir tėvų nuomonės apie „mokinio krepšelio“ funkcionavimo ypatumus, panaudojimo galimybes bendrojo lavinimo mokykloje. Šis informacijos šaltinis lėmė ir pagrindinio tyrimo metodo - anoniminės apklausos raštu – pasirinkimą;
- interviu, siekiant išryškinti esmines vadovėlių leidėjų vadovėlių rengimo, kūrimo, atitikimo bendrojo lavinimo standartus bei vadovėlių platinimo (paskirstymo) nuostatas, problemas.

Darbo šaltinių apžvalga. Atliekant „mokinio krepšelio“ įtakos vadovėlių įsigijimui ir leidybai Lietuvoje teorinę analizę naudotasi šiais pagrindiniais šaltiniais:

įvairiais švietimo dokumentais (LR Švietimo įstatymas (2003), LR Vyriausybės nutarimai, Švietimo politika (2002), Lietuvos švietimo koncepcija ir jos įgyvendinimo programa (1992), Mokymo lėšų naudojimo metodinės rekomendacijos(2004) ir t.t.), kurių dėka įsigilinta į švietimo raidos tendencijas, veiklą bei reformas, mokslinės švietimo vadybos literatūra (Gurklys 2005, Laurinčiukienė 2003, 2004, 2006, Pruskus 1997, 1998, 1999, 2000, Šimašius 2000 ir t.t.), kuria naudojantis supažindina su įvairiomis šiuolaikinėmis pedagoginėmis, vadybinėmis, edukacinėmis ir socialinėmis paradigmomis. Siekiant empiriškai įvertinti „mokinio krepšelio“ įtaką vadovėlių įsigijimui ir leidybai šiuolaikinėje bendrojo lavinimo mokykloje, naudotasi gautais atlikto tyrimo bendrojo lavinimo mokyklose Vilniaus ir Panevėžio m. rezultatais bei vadovėlių leidėjų išsakytomis nuostatomis ir nuomonėmis analizuojamos temos aspektu.

Tyrimo teorinis reikšmingumas. „Mokinio krepšelio“ įvedimas ir funkcionavimas, vykdant reformą švietimo finansavimo sistemoje, jo įtaka vadovėlių įsigijimui bei leidybai - itin aktuali ir nauja tema, nes ir šiuo metu tebevyksta mokyklų švietimo reforma ir finansavimo sistemos įdiegimo vertinimas. Atlikus šios problemos mokslinių šaltinių ir dokumentų analizę, paaiškėjo, kad ši sritis yra mažai nagrinėta ir tirta, nors „Švietimo gairėse“ teigiama, kad švietimo finansavimo pertvarka laikytina prioritetine sritimi. Taigi, šio tyrimo teorinį reikšmingumą sudaro „mokinio krepšelio“ įtakos vadovėlių įsigijimui ir leidybai teorinis pagrindimas, išryškinant ir pagrindžiant esmines „mokinio krepšelio“ funkcionavimo problemas bei vadovėlių įsigijimo ir leidybos problematinius aspektus.

Tyrimo praktinį reikšmingumą sudaro tai, jog yra parengtas konkretus empirinio tyrimo instrumentarijus, kurio pagrindu buvo ištirta ir įvertinta „mokinio krepšelio“ įtaka vadovėlių įsigijimui ir leidybai Lietuvoje bei tai, kad šiame procese stokojama visų suinteresuotų pusių (mokyklų vadovų, mokytojų, tėvų ir leidėjų) dalyvavimo ir poreikių įvertinimo.

1. LIETUVOS ŠVIETIMO SISTEMOS FINANSAVIMO REFORMA – „MOKINIO KREPŠELIS“

Šiuolaikinėje visuomenėje vykstantys nuolatiniai pokyčiai arba, kitaip tariant, kaitos kaita, nulemta daugybės priežasčių, vienaip ar kitaip įtakoja įvairias gyvenimo sritis, tuo pačiu ir švietimą. [13] Kiekvienos reformos tikslai, mastas, metodai ir intensyvumas įvairiais laikotarpiais gerokai skiriasi. Švietimo sistema gana sudėtinga - be mokomojo turinio ir ugdymo proceso, joje yra nemažai politikos ir ekonomikos elementų. Anot mokslų daktaro Algio Zabulionio, švietimo reformos vyksta daug kur, ir sunku būtų nurodyti šalį, kurioje mokykla nesikeičia bent kelerius metus [44].

Kaip teigia VGTU bibliotekos Bibliografijos ir informacijos skyriaus vedėjas Vytautas Pruskus, visos šalys stengiasi turėti patikimą mechanizmą, kuris padėtų diagnozuoti savosios švietimo sistemos būklę ir jos pokyčius [37]. Pastarųjų kryptį rodo svarbiausi švietimo sistemą apibūdinantys rodikliai, kurie, pasak Pruskaus, gali padėti gerinti švietimo sistemą priimant svarbius ir savalaikius sprendimus, atkreipiant dėmesį į tas švietimo sritis, kurioms jis reikalingas, tačiau tik politikų apsisprendimas lemia, kuri švietimo sritis bus labiau paremta, o švietimo lėšos investuotos ten, kur to labiausiai reikia [40].

Lietuvoje, anot A. Zabulionio, pastaruoju metu švietimo finansavimo pokyčiai siejami ne su didėjančiomis mokyklai skiriamomis lėšomis (švietimas visada buvo ir lieka labiau retorinis politikų prioritetas), bet su „mokinio krepšeliu“ [44]. Šis terminas, kaip jau minėta, atėjęs iš naujos švietimo finansavimo sistemos ir kartais vadinamas „pinigai, lydintys moksleivį“ arba „per capita“. Jo esmė ta, kad mokyklos finansavimas tiesiogiai priklauso nuo moksleivių skaičiaus joje. Manoma, kad „mokinio krepšelio“ įvedimas pakels švietimo kokybę, kadangi švietimo lėšos bus panaudojamos racionaliau, o mokyklose bei klasėse bus didesnis mokinių skaičius [44].

Lietuva, kaip ir daugelis kitų šalių, vykdydama švietimo sistemos reformą, susidūrė su poreikiu keisti ir mokyklos finansavimą. Anot Lietuvos laisvosios buvusios rinkos instituto prezidentės Elenos Leontjevos, „mokinio krepšelis“, tai ne mūsų išmonė: daugelyje pasaulio šalių švietimas finansuojamas tokiu principu [21]. Kai idėją ėmėm propaguoti labai nustebome, kad Švietimo ir mokslo ministerijos žmonėms tai buvo nežinomi dalykai“ [21].

Siekiant finansuoti mokyklas, vadovaujantis „pinigai lydi mokinį“ principu, ir, garantuojant „skaidrų“ valstybinių ugdymo įstaigų finansavimo procesą, sudaryti vienodas sąlygas tiek valstybinėms, tiek privačioms ugdymo įstaigoms, nuo 2002 mokslo metų, skirstant bendrojo ugdymo vidurinių mokyklų lėšas, buvo pradėtas taikyti „mokinio krepšelio“ metodas. Juo remiantis kiekvienos mokyklos biudžete esančių, „krepšelių“ kiekis turi tiesiogiai priklausyti nuo joje realiai besimokančių mokinių skaičiaus, tačiau, atsižvelgiant į tam tikras aplinkybes, kiekvienai mokyklai bus taikomi ir papildomi koeficientai: pvz.: „mokinio krepšelio“ dydis tiesiogiai priklausys nuo ugdymo įstaigos tipo (pradinė, žemesnioji vidurinė, aukštesnioji vidurinė ir t.t.), buvimo vietos (kaimo ar miesto), specialiųjų poreikių turinčių, besimokančių skaičiaus, besimokančių tautinių mažumų atstovų skaičiaus ir t.t., o „mokinio krepšelio“ dydis kiekvienais metais bus apskaičiuojamas vadovaujantis Vyriausybės patvirtinta metodika [14].

„Mokinio krepšelių“ fondas yra naudojamas, siekiant: įvykdyti mokymo plano reikalavimus, kelti mokytojų kvalifikaciją, įsigyti mokymo medžiagos, administruoti mokyklą, išlaikyti ir nuolat atnaujinti mokyklos biblioteką, garantuoti pedagoginę - psichologinę pagalbą ir mokinių pervežimą. Mokyklos aplinka (remontas, komunaliniai mokesčiai, darbo užmokesčiai, socialinis techninio personalo draudimas, bei kiti mokesčiai) ir įvairios, į bendrojo ugdymo planus neįtrauktos, programos turi būti finansuojami iš mokyklos steigėjo skiriamų lėšų arba kitų šaltinių.

Švietimo politikoje (2002) teigiama, kad Lietuvos mokyklų finansavimo reforma siekiama:

- kiek galima efektyviau panaudoti mokiniams ugdyti skirtas lėšas; pagerinti, ugdymo įstaigų teikiamų, paslaugų kokybę; sudaryti realias galimybes kiekvienam jaunam žmogui įgyti kokybišką ir jo poreikius bei sugebėjimus atitinkantį išsilavinimą;
- racionalizuoti bendrojo ugdymo įstaigų tinklą, sukuriant vienodas galimybes įgyti kokybišką išsilavinimą, tiek mieste, tiek kaime gyvenantiems, vaikams;
- sukurti sąlygas plėsti privačių bendrojo ugdymo įstaigų tinklą;
- sumažinti, mokyklos nelankančių, vaikų skaičių;
- stiprinti finansinę mokyklų nepriklausomybę;
- sukurti skaidrią švietimo finansavimo sistemą;

- suteikti galimybę vaikams ir jų tėvams laisvai pasirinkti ugdymo įstaigą bei sukurti, leidžiančias realiai įgyvendinti šią teisę, sąlygas [43].

Pasak E. Leontjevės, „krepšelio suteikimas moksleiviui kartu su teise rinktis mokyklą - būtina sąlyga kurtis realiai mokyklų rinkai, todėl būtina, kad tas krepšelis būtų vienodas kiekvienam moksleiviui [21]. Nors naujosios švietimo finansavimo sistemos kūrėjai padarė kompromisų, regis, „krepšeliai“ vienodi, tačiau vis tiek yra numatomi skirtumai (kaimo mokykla, neįgalus vaikas ir kt.). Ši finansavimo sistema nėra naudingesnė turtingoms ar pasiturinčioms šeimoms. Dauguma mokyklų didesnę dėmesį kreips kaip tik į tuos, kurie negali nieko pridurti prie iš valstybės biudžeto skiriamo „krepšelio“. Tada prasidės reali mokyklų konkurencija už kokybę ir už būvį“ [21].

Taigi, tiek mokyklų direktoriai, mokytojai, tiek visa visuomenė, turėtų suprasti šios švietimo finansavimo reformos potekstę: išliks tie, kurie sugebės efektyviai mokyti vaikus, o ne tie, kurie turės tik formalius pasiekimus ir stažą. Pedagogai bus vertinami pagal tai, kaip jie tarnauja visuomenei mokydami kiekvieną jos narį, o jei švietimo atstovams atrodys, kad su šia finansavimo reforma keičiasi tik finansavimo principai, o ne mentalitetas - tikėtis permainų bus iš tiesų sudėtinga.

1.1. „Mokinio krepšelio“ idėja švietime

Švietimo finansavimo analizės ir rinkos metodų taikymo švietime pradininkas yra 1976 m. Nobelio premijos laureatas ekonomistas M. Friedman, kuris daugiau nei prieš 50 m. pasiūlė švietimo čekį, kurio vertė atitiktų lėšas, šalies skiriamas vienam moksleiviui mokyti [44]. Ši čekį tėvai pateiktų pasirinktai mokyklai, kurios finansavimas priklausytų nuo moksleivių skaičiaus. Taigi, mokyklos turėtų varžytis dėl moksleivių, stengtis juos patraukti geresne mokymo kokybe. Pasak M. Friedman, visos mokyklos turėtų būti privačios, o valstybės skirta institucija kontroliuotų, ar jos atitinka apibrėžtus minimalius reikalavimus [44].

Tuo metu, A. Zabulionio teigimu, tokia švietimo finansavimo reforma buvo labiau teorinė galimybė ir didesnio švietimo praktikų ar politikų pritarimo nesulaukė, tačiau vėliau buvo nagrinėti įvairūs tokio švietimo finansavimo sistemos pasiūlymai, kuriais buvo bandoma atkreipti dėmesį į socialinę nelygybę, neįgalių moksleivių poreikius, rasinius skirtumus, religinių mokyklų problemas [44].

Pirmasis praktinis čekinės finansavimo sistemos švietime panaudojimo atvejis, pasak A. Zabulionio, yra kartu ir ryškus rasinės segregacijos pavyzdys [44]. 1954 m. keturių JAV valstijų (Virdžinijos, Misisipės, Alabamos ir Luizianos) baltųjų tėvų vaikai gavo valstybės dotacijas mokytis specialiose tik baltiesiems skirtose privačiose mokyklose. Vėliau ši programa buvo pripažinta antikonstitucine ir sustabdyta. Ilgą laiką čekinės švietimo finansavimo programos buvo vien akademinių diskusijų objektas ir tik 1990 m. ši švietimo finansavimo idėja vėl įgyvendinta praktiškai Milvokyje, paskui Klivlende, Niujorke, Viskonsino ir Floridos valstijoje [44].

Paskutiniame XX a. dešimtmetyje nuodugniausiai čekių sistema buvo įgyvendinta Čilėje. Europoje šios sistemos elementų galima pastebėti Švedijoje. Praktikoje dažniausiai šios sistemos elementai yra taikomi kaip socialinė parama tam tikrų socialinių grupių atstovams, skatinant juos mokytis ir siekiant užtikrinti lygias išsilavinimo galimybes [44].

Išskirtinis yra Švedijos švietimo pavyzdys. Ten moksleiviai į mokyklas patenka pagal principą „kas pirmasis užsirašė, tas ir bus priimtas“. Mokykla negali jai patikusių ar nepatikusių moksleivių pasirinkti, o turi priimti visus, vadovaudamasi pareiškimo padavimo data [21]. Visoms mokykloms galioja nacionalinės bendrosios ugdymo programos reikalavimai, kurias prižiūri ir kontroliuoja nacionalinė agentūra. Pasak E. Leontjevės, Švedijoje ši švietimo finansavimo reforma buvo pradėta 1991 m., o praėjus aštuoneriems metams jau 7 proc. vaikų lankė privačias mokyklas [21].

Kalbant apie švietimo finansavimo sistemą ir jos kaitą, Čilės švietimo reformos pavyzdys minimas dažniausiai, todėl vertėtų ją pristatyti detaliau. Pasak A. Zabulionio, 1980 m. Čilės vyriausybė pradėjo esminę, rinkos metodais grįstą švietimo reformą, kurios pagrindiniai principai yra decentralizacija, švietimo čekiu paremtas mokyklų finansavimas, privačių ir valstybinių mokyklų konkurencija [44]. Po dešimties metų demokratinė šalies vyriausybė šią reformą vykdė toliau, skirdama daug dėmesio švietimo kokybei ir lygioms galimybėms. Švietimo prioritetai valstybės politikoje pasireiškė ir finansavimu - 1998 m. valstybė švietimui skyrė 3,9 proc. bendrojo nacionalinio produkto (BNP), dar 3,1 proc. BNP sudarė privačių fondų indėliai [44].

Paskutiniame XX a. dešimtmetyje Čilės Švietimo ministerija, daug dėmesio skyrė švietimo kokybei ir lygioms galimybėms. Nuo 1993 m., A. Zabulionio teigimu, Čilėje įsigaliojo įstatymas, kuris leidžia privačiai mokyklai vykdyti rinkliavas iš tėvų, tačiau tada yra proporcingai mažinamas jos valstybinis finansavimas [44]. Jei tėvai

moka daugiau nei keturgubai, mokykla tampa visiškai privati ir valstybinio finansavimo nebetenka. Moksleivių, kurių tėvai iš dalies moka už mokslą, dalis pakilo nuo 8 proc. 1993 m. iki 32 proc. 1996 m. 1999 m. tėvai vidutiniškai mokėjo 37 proc. valstybinio švietimo čekio dydžio mokyklos rinkliavas. Šiuo metu apie 40 proc. pradinių klasių moksleivių mokosi privačiose mokyklose, kurios naudoja valstybinį švietimo čekį ar jo dalį, iš jų 8 proc. - elitinėse privačiose mokyklose, kurių valstybė finansiškai neremia [44].

Lietuvoje, kaip galima pastebėti, „mokinio krepšelio“ idėjai ir jos įgyvendinimui švietime, pritaria ne visi. Žemaitijos regiono ŠDPS koordinavimo Tarybos pirmininkas Eugenijus Jesinas teigia, kad „didesnio absurdo naudojant švietimui skirtas lėšas tikriausiai nėra [15]. Priminsiu, kad, vadovaujantis valstybės ir savivaldybių biudžeto finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 6 str., nepanaudotos specialios valstybės tikslinės dotacijos „mokinio krepšeliui“ finansuoti gali būti naudojamos kitoms savivaldybių švietimo reikmėms tik įvykdžius bendruosius ugdymo planus ir patenkinus „mokinio krepšelio“ poreikį. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad viskas gerai, įstatymas galioja ir telieka tiksliai vykdyti valstybės deleguotą funkciją. Bet realūs faktai byloja ką kita, daugelis savivaldybių randa spragų, kaip „apeiti“ įstatymą ir likti nenubaustiems“ [15].

Sutaupytos „mokinio krepšelio“ lėšos itin gundo valdininkus, o sutaupoma netinkamo ir neracionalaus bendrųjų ugdymo planų vykdymo „dėka“: pedagogams nemokama už kolegų pavadavimą, išvykus į kvalifikacijos kėlimo kursus arba susirgus; nemokama neišnaudojus papildomo ugdymo valandų ir sumažinus mokinių mobiliųjų grupių (pvz., dirbtinai padidinus ugdytinių kiekį grupėse). Taigi, labai paprasta taupymo schema, nors taip pažeidžiamos mokytojų ir ugdytinių teisės, nes tokiais atvejais taip pat ir mokiniams, padidinus grupėse jų skaičių, apribojama galimybė geriau įsisavinti ugdomąją medžiagą.

Derybose pas tuometinį šalies vyriausybės vadovą Algirdą Brazauską, anot E. Jesino, Lietuvos švietimo darbuotojų profesinė sąjunga kėlė „mokinio krepšelio“ lėšų panaudojimo problemas ir premjeras pavedė savo patarėjams kartu su ŠMM parengti projektą, kuris neleistų savivaldybėms manipuliuoti „mokinio krepšelio“ lėšomis [15]. Todėl belieka tikėtis, kad šis procesas bus normalizuotas, nors ministerija kol kas didelio entuziazmo šiuo reikalu nerodo.

1.2 „Mokinio krepšelio“ samprata ir esmė

Pastaruoju metu Lietuvoje itin daug dėmesio ir diskusijų švietimo srityje susilaukia švietimo sistemos reforma, o ypač „mokinio krepšelis“. Ši samprata, atsiradusi Lietuvos švietimo retorikoje, nuolat linksnuojama ne tik švietimo sistemos atstovų, bet ir politikų, ekonomistų, mokslininkų bei leidėjų. E. Leontjeva, „mokinio krepšelio“ įvedimą vadina pirmu žingsniu kuriant mokiniams normalias sąlygas mokytis, o pedagogams - normaliai dirbti ir užsidirbti [22]. Tačiau kokia šio termino samprata ir reikšmė, gali apibrėžti ne kiekvienas, todėl pirmiausia pabandydysime detaliau pristatyti šią sampratą ir išanalizuoti jos reikšmę.

Kaip teigia LR švietimo ir mokslo ministerijos Bendrojo ugdymo departamento direktorius Arūnas Plikšnys, „mokinio krepšelis“ – tai mokymo lėšos, skirtos vienam sutartiniam mokiniui, kurio dydį nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė [36]. „Mokinio krepšelio“ lėšos skiriamos mokytojų atlyginimams, socialiniam draudimui, mokyklos valdymui, pedagoginei - psichologinei pagalbai, pedagogų kvalifikacijai tobulinti, vadovėliams ir mokymo priemonėms, pavyzdžiui, demonstracinėms – žemėlapiams, geometrinėms figūroms, plakatams. Nuo 2006 m. sausio iš „mokinio krepšelio“ kiekvieną mėnesį skiriama dešimt litų ir vaiko pažintinei veiklai. Už šiuos pinigus mokyklos ir mokytojo nuožiūra mokiniai gali lankyti muziejus, vykti į ekskursijas [36].

„Mokinio krepšelio“ lėšas sudaro dvi dalys:

1. kintamoji „mokinio krepšelio“ dalis: pedagogų atlyginimai, valdymo, psichologinės, specialiosios ir socialinės pedagoginės pagalbos bei mokyklų bibliotekų darbuotojų atlyginimai ir šių darbuotojų socialinio draudimo lėšos bei kvalifikacijos kėlimo išlaidos;

2. pastovioji „mokinio krepšelio“ dalis: vadovėlių, literatūros, vaizdinių, techninių mokymo priemonių įsigijimo lėšos [42].

Skaičiuojant „mokinio krepšelio“ lėšas ateinantiems biudžetiniams metams, mokinių skaičius fiksuojamas pagal einamųjų metų rugsėjo 5 d. duomenis. Pagal sutartinių mokinių skaičių ir bazinį „mokinio krepšelio“ dydį skaičiuojamos „mokinio krepšelio“ lėšos kiekvienai ugdymo įstaigai. Lėšos, priklausančios pagal „moksleivio

krepselį“, sulyginamos su faktiniu lėšų poreikiu pagal patvirtintas pareigybes ir pamokų paskirstymą. Taip nustatomas lėšų pagal „mokinio krepselį“ trūkumas ar perteklius. Įstaigoms, kurioms nustatytas „mokinio krepselio“ lėšų perteklius, faktinį lėšų poreikį viršijanti visa suma perskirstoma toms įstaigoms, kurioms trūksta „mokinio krepselio“ lėšų arba, įvykdžius ugdymo planus, pirmiausia skiriama įsiskolinimams dengti, po to - ugdymo aplinkai finansuoti.

Pasak A. Zabulionio, krepselis, čekis, tai to paties finansų paskirstymo būdo sinonimai. Tai lėšų, specialiosios paskirties paslaugų ar kapitalo paskirstymo asmenims būdas [44]. Svarbiausias jo požymis tas, kad čekis yra grynųjų pinigų ekvivalentas tik tada, kai asmuo, kuriam šis čekis skirtas, jį naudoja pagal tiesioginę paskirtį. Taip čekio teikėjas gali kontroliuoti jo gavėjo vartojimo prioritetus, užtikrinti, kad skirtos lėšos būtų panaudotos pagal iš anksto nustatytą paskirtį. Čekio gavėjas turi keletą (keliolika ar net daugiau) galimybių pasirinkti, t.y. ribotą laisvę panaudoti lėšas. Tai primena vartojimo prievartos ir pasirinkimo kompromisą [44].

Čekio programa - tai ne kas kita, kaip valstybės kišimasis į ekonomiką, nustatantis asmens vartojimo prioritetus. Išskirtinis šios sistemos požymis tai paslaugų, prekių, bet ne pinigų skirstymas [44]. Šią finansavimo sistemą, anot A. Zabulionio, švietime galima taikyti įvairiai, nes ji pati dar nenustato mokyklos administravimo ir ugdymo proceso vyksmo [44]. Švietimo čekius gavusias mokyklas gali prižiūrėti valstybinės švietimo inspekcijos, galima speciali švietimo institucijų, pretenduojančių į šiuos finansus, akreditacija. Švietimo čekiu gali naudotis ne tik visi mokyklinio amžiaus ir konkrečios amžiaus grupės, bet ir įvairių socialinių sluoksnių šeimų vaikai.

Kiekviena čekinė finansavimo sistema kartu yra dalis „per capita“ sistemos. Tai reiškia, jog švietimo įstaigos yra finansuojamos iš valstybės ar savivaldybės lėšų proporcingai tik besimokančiųjų skaičiui, kai neskiriama papildomo finansavimo nei remonto, nei jokiais kitais atvejais, taip pat neatsižvelgiant į nuosavybės formas ar kitus kriterijus. Papildomas valstybės ar savivaldybės finansavimas švietimo įstaigoms yra skiriamas tik tada, jei jos atlieka papildomas funkcijas (pavyzdžiui, išlaiko viešą biblioteką) [41].

Tad finansiniu požiūriu, anot A. Zabulionio (2003), švietimo lėšos turi būti naudojamos racionaliai, t.y. mažos mokyklos turėtų nykti, o didesnės bus skatinamos dar didėti. Tačiau, pasak E. Leontjevės, jei nebus sugalvota reikalavimų, kurie dirbtinai varys mažesnes mokyklas į kampa, tai jos turi puikių galimybių išlikti [22]. Žmonėms reikia mokyklų įvairovės. Visi supranta, jog didelė mokykla turi pranašumų, nes mažina

kaštus. Tačiau efektyviai dirbti ir naudoti lėšas gali ir maža mokykla, žinoma, jei ministerija nenustatys jai neįveikiamų reikalavimų. Mažos mokyklos turi galimybę išlikti, jei prisimins, kad turi kažkuo išsiskirti, kokybiškai ir naujoviškai dirbti.

Remigijaus Civinsko ir Leono Tolvaišio nuomone, „moksleivio krepšelis“ kaip deleguotos funkcijos savivaldybėms finansavimo būdas šiuo metu yra vienintelis, užtikrinantis stabilias lėšas švietimo sričiai [5]. Įvertinant tai, savivaldybėms lieka mažai ką perskirstyti kitiems tikslams. Griežtas šios srities finansavimo reglamentavimas atsirado po to, kai savivaldybės skirdavo lėšų kitiems tikslams švietimo funkcijos sąskaita. Iki „moksleivio krepšelio“ sistemos įvedimo, atlyginimai mokytojams vėlavo po tris savaites, o tai sukeldavo didžiulį visuomenės pasipriešinimą, savivaldybė buvo traukiama į teismą. Per pastaruosius metus savivaldybė nepatiria problemų, išmokėdama pedagogams darbo užmokesčius laiku, nes tai garantuoja valstybė. „Moksleivio krepšelis“ garantuoja ne tik pedagogų darbo užmokesčių, bet ir kvalifikacijos kėlimą, mokymo priemonių įsigijimą, tačiau jei švietimo funkcija būtų perkelta iš deleguotų į savarankiškąsias, švietimo finansavimui kiltų didelė grėsmė.

1.3. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo sistema, remiantis „mokinio krepšelio“ metodika

Pokyčiai, vykstantys žmonių ir organizacijų veiklose, daugelyje pasaulio šalių susilaukia daug dėmesio ir įvairių mokslininkų bei praktikų diskusijų, nors Lietuvos prie šių šalių priskirti negalima, kadangi vykdant švietimo finansavimo reformą, pasak A. Zabulionio, diskusijos nebuvo [44].

Švietimo ir mokslo ministerijos interneto tinklalapyje (www.smm.lt) pateikiama tik „mokinio krepšelio“ apskaičiavimo metodika, o kadangi moksleivio galimybė pasirinkti mokyklą nėra aptariama, Lietuvos švietimo finansavimo reformos metodą reikėtų priskirti prie finansavimo „per capita“ būdų: pinigai eina paskui mokinį į mokyklą, kurios jis pasirinkti negali [44]. Šiuo principu paremtos koncepcijos pagrindu, Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2001 m. birželio 27 d. nutarimu Nr. 785 patvirtino „Moksleivių krepšelio ir sutartinių moksleivių apskaičiavimo metodiką“. Finansavimas pagal „mokinio krepšelio“ metodiką pradėtas taikyti 2002 m. Ši metodika, pasak Informacijos ir ryšių su visuomene sektoriaus vyriausiojo specialisto Arūno Malinovskio, taikoma valstybinėms, savivaldybių ir nevalstybinėms bendrojo lavinimo

mokykloms, profesinėms mokykloms, teikiančioms bendrąjį lavinimą, priešmokyklinio ugdymo grupėms ir pedagoginėms psichologinėms tarnyboms [29].

Lietuvoje švietimo įstaigas finansuoja valstybė ir savivaldybė. Pasak V. Pruskaus, du trečdaliai nacionaliniame biudžete švietimui skirtų lėšų tenka savivaldybėms, trečdalis – valstybei (Pruskus 1998). Kaip teigiama Švietimo ir mokslo ministerijos leidinyje *Lietuvos švietimas 2004*, nuo 2001 m. didėjo valstybės biudžeto ir mažėjo savivaldybių biudžetų išlaidų švietimui dalis nacionaliniame švietimo biudžete [26]. Tai sietina su toliau įgyvendinama „mokinio krepšelio“ metodika finansuojant bendrojo lavinimo mokyklų veiklą.

Lėšų skyrimas švietimui, anot V. Pruskaus, priklauso nuo daugelio veiksnių, pirmiausia nuo šalies ekonominio pajėgumo, švietimo tradicijų, nuo to kiek lėšų švietimui skiria privatus sektorius [39]. Lietuvos praktika rodo, kad verslo struktūroms nėra aktualu remti švietimą, nes esama darbo jėgos pasiūla ir jos kvalifikacija daugiau ar mažiau patenkina jos poreikius. Be to, Lietuvoje vyraujantis smulkusis ir vidutinis verslas, esant dabartinei mokesčių sistemai, neturi ir didesnių finansinių galimybių dosniau paremti švietimą. Bendrojo vidaus produkto (BVP) didėjimas ar mažėjimas geriausiai parodo šalies ekonomikos vystymosi tendencijas. Didėjantis BVP sudaro sąlygas daugiau lėšų skirti švietimui. Mokslo ir švietimo ilgalaikio finansavimo įstatymu (2000 m. gruodžio 7 d. Nr. IX-71), buvo nustatyti šie švietimo finansavimo santykiniai rodikliai: 2001, 2002, 2003 ir 2004 metais švietimui finansuoti skirti ne mažiau kaip 6,5% bendrojo vidaus produkto (BVP). Tačiau remiantis statistiniais duomenimis, 2001 m. švietimui buvo skirta 6,1% BVP (*Lietuvos švietimas 2001, 2002*, p.12), 2002 m. - 6,1% BVP, 2003 m. švietimui buvo skirta 5,9% BVP (*Lietuvos švietimas 2004, 2004*, p. 23), o 2004 m. jau 6,5% BVP. Lyginant su kitomis šalimis, tokia dalis gana didelė, bet dėl mažo BVP nedidelė jos skaitinė išraiška.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gruodžio 14 d. nutarimu Nr. 1520 (*Žin.*,2001, Nr. 106-3810) patvirtintos „Bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo reformos nuostatos“, kuriomis nuo 2002 m. įvestos tikslinės valstybės lėšos vaiko ugdymui finansuoti – „moksleivio krepšelis“.

Analizuojant 2002 m. ir 2003 m. „mokinio krepšelio“ struktūrą matyti, kad lėšos skirtos pedagogų algoms ir valdymo lėšoms, iš esmės nesikeitė. Padaugėjo lėšų, skirtų vadovėliams, vaizdinėms techninėms priemonėms bei pedagogų kvalifikacijai kelti, kaip tai buvo numatyta „mokinio krepšelio“ metodikos pakeitimuose [26].

Mokymo lėšų naudojimo metodinėse rekomendacijose pateikiamas „mokinio krepšelio“ dydis (bazinis) nuo 2004 m. sausio 1 d. iki balandžio 30 d. buvo 1555 Lt [31]. Trečdaliu padidintos lėšos: vadovėliams įsigyti 2002 m. buvo skiriama 10,5 Lt, 2003 m. - 21 Lt, 2004 m. - 31,5 Lt, mokymo priemonėms 2002 m. buvo 2,1 Lt, 2003 m. - 4,2 Lt, 2004 m. - 6,3 Lt, mokytojų kvalifikacijai tobulinti 2002 m. buvo skiriama 4,5 Lt, 2003 m. - 9 Lt, 2004 m. - 13,5 Lt. Nuo 2004 m. gegužės 1 d. iki metų galo mokinio krepšelio dydis buvo 1703 Lt

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 69 straipsnio 2 dalimi, nuo 2004 m. sausio 1 d. mokinio krepšelio principas taikomas ir priešmokyklinio ugdymo grupėms bei valstybinėms specialiosioms ir specialiosioms internatinėms mokykloms, o nuo 2005 - 2006 mokslo metų pereita prie visuotinio priešmokyklinio ugdymo [31].

Vyriausybė, atsižvelgusi į praktinius „mokinio krepšelio“ įgyvendinimo rezultatus tuo pačiu savivaldybių ir mokyklų išsakytas pastabas ir pasiūlymus, 2005 m. padidino švietimo finansavimą ir skyrė 51,1 mln. Lt daugiau nei 2004 m., todėl 2005 m. „mokinio krepšelis“ padidėjo beveik 100 Lt. Nuo sausio 1 d. mokinio krepšelis buvo 1728 Lt., o nuo rugsėjo 1 d. padidėjo iki 1802 Lt. Taip pat buvo nutarta, jog nuo 2005 m. „mokinio krepšelyje“ vadovėliams ir mokymo priemonėms skiriama 20 proc. daugiau lėšų, negu 2004 m. 2005 m. krepšelio dalis vadovėliams buvo 41,4 Lt (nuo 2004 m. gegužės 1 d. vienam mokiniui skirta po 31,5 Lt). Taigi, mokymo priemonių finansavimas padidėjo iki 8,28 Lt (2004 m. buvo 6,9 Lt).

Tobulinama „mokinio krepšelio“ metodika apima vis daugiau švietimo sričių - bendrąjį lavinimą, priešmokyklinį ugdymą, profesinį mokymą. 2006 m. parengtas atskiras „mokinio krepšelis“ neformaliai mokymo ugdymui, o jei mokykla neorganizuoja papildomo ugdymo užsiėmimų, tai mokinys gali susirasti ir lankyti norimą neformaliojo ugdymo įstaigą, kurioje jis lavins savo gebėjimus, tačiau pagal vyriausybės nutarimą valstybės lėšos į tą ugdymo įstaigą keliauja kartu su juo [32].

Nuo 2006 m. sausio 1 d. bazinis „mokinio krepšelis“ taip pat padidėjo. 2006 m. jis jau buvo 1942 Lt (nuo 2005 m. rugsėjo 1 d. buvo 1802 Lt). Vykdam naujos mokytojų darbo apmokėjimo sistemos įgyvendinimo programą, mokytojams iš krepšelio papildomai tarifikuojama viena valanda už pasiruošimą pamokoms, 50 proc. padidintos lėšos pedagoginėms psichologinėms tarnyboms, socialiniams pedagogams ir psichologams [17]. Be to, Švietimo ir mokslo ministerijos iniciatyva nuo 2006 m. iš „mokinio krepšelio“ lėšų buvo pradėta finansuoti ir mokinių pažintinė veikla. Tai viena

iš Švietimo ir mokslo ministerijos parengtos Ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos dalių.

Nuo 2007 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė taip pat numatė naujas lėšas švietimo finansavimui ir pritarė nutarimo projektui, pagal kurį „mokinio krepšelis“ padidės 20 procentų. „Mokinio krepšelyje“ 2007 m. vienam sutartiniam mokiniui bus skiriami 2 333 litai (2006 m. buvo skiriama 1942 litai). Be to, miesto, rajono centrų pradinių ir pagrindinių mokyklų 1 - 4 klasių mokinių skaičiaus vidurkis mažinamas nuo 22 iki 20, todėl sutartinių mokinių skaičiavimo koeficientai didėja 10 proc. Nuo 2007 m. sausio 1 d. numatyta mokytojams papildomai tarifikuoti 1 valandą už papildomai atliekamus darbus. Lėšos vadovėliams įsigyti „mokinio krepšelyje“ didinamos 30 proc. Tiek pat didinamos lėšos ugdymo priemonėms įsigyti. Lėšos pedagoginėms psichologinėms tarnyboms didinamos 20 proc. 2006 m. pažintinei veiklai buvo skirta pusterčio milijono litų. Šiomet lėšos mokinių pažintinei veiklai didinamos 95 proc. Atsižvelgus į „mokinio krepšelio“ ir sutartinių mokinių skaičiavimo koeficientų padidinimą, Lietuvos Respublikos 2007 m. valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetu finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projekte specialiajai tikslinei dotacijai „mokinio krepšeliui“ finansuoti savivaldybėms numatyta skirti 1 503 050 tūkst. litų [30].

Taigi, pasak V. Pruskaus, išlaidos švietimui yra produktyviausios ir naudingiausios investicijos, kadangi jos turi ne tik didelę įtaką šalies ekonominiam augimui, darbo našumo kilimui, bet ir sudaro teigiamas sąlygas socialinei nelygybei mažėti [38]. Tuo tarpu skurdus švietimo finansavimas stabdo pilietinės visuomenės kūrimo procesą ir nesudaro galimybių įvairaus amžiaus grupių gyventojams gauti kokybišką, jų poreikius tenkinantį išsilavinimą, kas turi įtakos vykdomų socialinių ir ekonominių reformų sėkmei.

1.4. „Mokinio krepšelio“ funkcionavimo švietimo sistemoje problemos

Švietimo finansavimo reforma, „mokinio krepšelio“ idėja įvairių mokslininkų ir praktikų, yra vertinama labai prieštaringai ir nevienareikšmiškai. Vienų teigimu, tai yra vienintelis būdas, galintis užtikrinti stabilias lėšas švietimo sričiai [5], kitų nuomone - nereikia manyti, kad „mokinio krepšelis“ išgelbės visą švietimo sistemą, tarsi vienas politinis sprendimas galėtų radikaliai pagerinti švietimo reikalus, savaime priversti konkuruoti švietimo įstaigas, steigti privačias mokyklas [17].

Pasaulio banko ekspertas M. Godfrey, analizavo įvairių šalių švietimo finansavimo būklę ir kartu su kitais ekspertais atliko išsamų Lietuvos švietimo finansavimo tyrimą. Decentralizuotą švietimo finansavimo modelį „pinigai seka mokini“, tyrėjas įvardijo kaip dabar pasaulyje praktikuojamą naują ir iš tiesų radikalų švietimo finansavimo būdą [19].

2003 m. spalio 8 - osios Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto posėdžio pirmininkas R. Povilionis švietimo finansavimo reformą, „mokinio krepšelio“ idėją taip pat vertino kaip labai pozityvų ir konstruktyvų dalyką. „Švietimo finansavimo reforma svarbi tiek valstybei, tiek visuomenei“, - pristatydamas 2002 m. „Bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo reformos vertinimo“ audito ataskaitą sakė Valstybės kontrolės Veiklos audito 1 - ojo departamento direktorius R. Sanajevas [17].

Pasak Švietimo ir mokslo ministerijos Bendrojo ugdymo departamento direktoriaus A. Plikšnio, iki švietimo finansavimo reformos suma, skiriama vienam vaikui skirtingose savivaldybėse ir skirtingo tipo mokyklose svyrudavo net iki 20 kartų [36]. Analizuodami 2002 m. švietimo finansavimo reformą, auditoriai konstatavo, kad „mokinio krepšelio“ lėšos, tenkančios vienam sutartiniam moksleiviui, 2002 m. skyrėsi nuo 1523 Lt iki 1592 Lt. Pasak auditorių, tokie skirtumai tai prielaida sudaryti nevienodas starto galimybes vaikams. Lyginamuoju požiūriu tai, kas buvo prieš reformą ir ją pradėjus vykdyti, akivaizdžiai pastebimi pokyčiai teigiama linkme, todėl tai galima traktuoti, kaip teigiamą principo „pinigai paskui mokini“ pusę [17].

Auditoriai, pasak L. Laurinčiukienės, akcentavo, jog veikiančios teisės aktai nenustato aiškių „mokinio krepšelio“ lėšų perskirstymo kriterijų (kurią krepšelio dalį steigėjas turi teisę perskirstyti) [17]. Švietimo finansavimo reformos nuostatose nurodyta riba - 15 proc. Atlikta 2002 m. analizė parodė, jog steigėjai (savivaldybės) atskiroms mokykloms skyrė net iki 55 proc. Be to, neįvykdžiusios bendrojo ugdymo planų, savivaldybės „mokinio krepšelio“ lėšas skyrė visai kitoms reikmėms, todėl buvo siūloma patvirtinti teisės aktų pataisas, kuriose būtų aiškiai nustatyta, kokią „mokinio krepšelio“ lėšų dalį gali perskirstyti bendrojo lavinimo mokyklų steigėjai [17]. Tai būtų galima traktuoti, kaip vieną iš „mokinio krepšelio“ trūkumų, nors Valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžeto finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 5 straipsnis buvo pakeistas ir savivaldybės nebegali iš anksto planuoti „mokinio krepšelio“ lėšų taupymo ir jų skyrimo kitoms reikmėms, išskyrus švietimą. „Mokinio krepšelio“ lėšos kitoms švietimo reikmėms galės būti skiriamos tik tuo atveju, jei jų liks baigiantis finansiniams metams [17].

ŠMM Bendrojo ugdymo departamento direktorius A. Plikšnys, kalbėjo apie ministerijos vykdomą švietimo politiką ir teigė, kad buvo numatyta reformą vykdyti laipsniškai, tačiau kiek ji truks, nebuvo apibrėžta [36]. Kaip ir buvo numatyta, pirmojo etapo metu (iki 1994 - 1995 m.) vyko teoriniai pokyčiai - parašyti nauji vadovėliai, sutvarkytas mokymo programų turinys, patvirtinti nauji švietimo standartai, kad švietimo turinys atitiktų laisvos valstybės idealus. Antrasis reformos etapas buvo susijęs su finansiniais dalykais ir vadyba, todėl reikėjo optimizuoti mokyklų tinklą, profiliuoti mokymą, centralizuoti baigiamųjų egzaminų laikymą. Štai čia ir kilo problemų - idealai, kuriais remiantis ministerija vykdė reformą, iš esmės buvo teisingi, bet pavyzdžiui, „mokinio krepšelio“ klausimas nebuvo apsvarstytas iki galo. Be to, pasak A. Plikšnio, antrasis reformos etapas stokoja vieno elementaraus dalyko - ryšio su visuomene [36]. Pirmojo etapo „žaidimo taisyklės“, kai viską sprendė siaura žmonių grupė, buvo pritaikytos ir antrajam etapui. Negalima teigti, kad reformos nereikia tęsti, tačiau į ją ministerijai būtina įtraukti visas suinteresuotas grupes - tiek mokytojus, tiek moksleivių tėvus [36].

Nors švietimo finansavimo nuostatose, kaip teigia E. Leontjeva, įrašyta, jog moksleivis turi teisę rinktis mokyklą, deja, jau dabar švietimo valdininkai tvirtina, jog svarbiausias kriterijus patekti vaikui į mokyklą yra jo gyvenamoji vieta [21]. Buvusi Lietuvos laisvosios rinkos prezidentė teigia, jog neužtenka įrašyti dokumentuose, kad suteikiama laisvė rinktis mokyklą, ši teisė turi būti reali. Vaikas turi teisę rinktis bet kurią mokyklą, ne tik esančią šalia namų. Jei į vieną mokyklą yra norinčiųjų perteklius, E. Leontjeva siūlo elgtis įvairiai: administracinis būdas (nusistatyti, kad į tą mokyklą gali patekti tik to mikrorajono vaikai, ar nusistatyti kokį kitą kriterijų) [21]. Šiuo atveju lems biurokrato išmonė ir tai, kas jam atrodo teisinga; kyšiai (sugalvoti atrankos mechanizmas; kyšis nebūtinai į vadovo kišenę, tėvai gali būti labai įvairiais būdais skatinami prisidėti prie mokyklos išlaikymo); rinkos santykių įtvirtinimas. E. Leontjevės nuomone, vienintelis skaidrus būdas išspręsti mokinių pertekliaus problemą: dosniau mokėti tiems, kurie suteikia geresnę švietimo paslaugą [21]. Kyšių sistema ar biurokratiniai ribojimai akivaizdžiai prasilenkia su teisingumu, sudaro prielaidas lobti ne geresniems mokytojams, bet švietimo biurokratams.

2004 - 2005 m. m. švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu Švietimo informacinių technologijų centras (ITC) surinko duomenis apie tai, kaip „mokinio krepšeliui“ savivaldybių skirtos lėšos panaudojamos mokyklose. Švietimo aprūpinimo centro leidinyje *Lietuva. Švietimas regionuose 2005* teigiama, jog ITC duomenimis,

lėšos, skirtos vadovėliams („mokinio krepšelyje“ vadovėliams buvo skirta 33,5 Lt) įsigyti, savivaldybėse panaudojamos labai skirtingai: nuo 7,5% numatytų lėšų Birštono, 59,7% Alytaus rajono savivaldybėse iki 139,4% Molėtų ir 132,5% Jurbarko rajonų savivaldybėse (šalies vidurkis - 97,9%) [23].

Nagrinėjant, kaip savivaldybėse panaudojamos mokytojų kvalifikacijai skirtos „mokinio krepšelio“ lėšos, galima teigti, kad skirtumai tarp savivaldybių ryškesni nei panaudojant vadovėliams skirtas lėšas („mokinio krepšelyje“ mokytojų kvalifikacijai tobulinti buvo skirta 14,2 Lt). Nė vienoje savivaldybėje tos lėšos nepanaudotos 100%. Daugiausiai lėšų mokytojų kvalifikacijai tobulinti iš „mokinio krepšelyje“ skirtųjų panaudota Klaipėdos rajono (76,1%), Jurbarko rajono (74,6%) ir Panevėžio miesto (73,2%) savivaldybėse. Mažiausiai iš mokinio krepšelio skirtų lėšų mokytojų kvalifikacijai, ITC duomenimis, panaudota Birštono savivaldybėse (0,7%), Šakių (4,2%) ir Vilkaviškio (4,6%) rajonų savivaldybėse. ITC duomenimis, visai tų lėšų nepanaudota Ignalinos, Kaišiadorių ir Šiaulių rajonų savivaldybėse [23].

Analizuojant, kaip savivaldybėse panaudojamos „mokinio krepšelio“ lėšos, skirtos ugdymo procesui bei mokymo priemonėms įsigyti (šioms priemonėms mokinio krepšelyje buvo numatyta 6,7 Lt), paaiškėjo, kad daugiausiai lėšų literatūrai bei vaizdinėms ir techninėms priemonėms įsigyti buvo panaudota Plungės (1573,3% numatytųjų), Klaipėdos (888,1% numatytųjų) ir Panevėžio (810,4% numatytųjų) rajonų savivaldybėse (šalies vidurkis - 243,3%). Mažiausiai šiai sričiai numatytų lėšų buvo panaudota Birštono savivaldybėje - 37,6% ir Vilkaviškio rajono savivaldybėse - 22,8%. ITC duomenimis, visai nepanaudota šiai sričiai numatytų lėšų Alytaus ir Zarasų rajonų savivaldybėse [23].

Tokią disproporciją tarp numatytų ir realiai panaudotų lėšų ugdymo procesui bei mokymo priemonėms įsigyti, palyginti su vadovėliams įsigyti ir mokytojų kvalifikacijai tobulinti panaudotomis lėšomis, galėjo lemti tai, kad mokymo priemonėms (jos yra gana brangios) „mokinio krepšelyje“ buvo skiriama nepakankamai lėšų, steigėjai ir mokyklos ne visada tinkamai nusistatė prioritetus planuojant ir skiriant lėšas. Gali būti ir taip, kad tos lėšos ne visada buvo panaudojamos pagal paskirtį.

2005 m. spalio 14 - 15 d. Vilniuje vyko konferencija „Europos trečiasis kelias: ar judame į priekį?“, kurį rengė Lietuvos laisvosios rinkos institutas. Švedijos Ratio instituto prezidentas prof. N. Karlson pristatė gerai vertinamą Švedijos bendrojo lavinimo sistemos finansavimo reformą, kuri veikia jau daugiau kaip dešimtmetį ir pagal kurią įgyvendintas principas „pinigai seka mokiniui“ [8]. Prof. N. Karlson

nuomone, Švedijoje vykdyta reforma yra gerokai nuoseklesnė, nepalikta tiek spragų, kiek Lietuvoje, kur „mokinio krepšelio“ ir kitos švietimui skirtos lėšos galiausiai vis tiek perskirstomos iš sėkmingesnių mokyklų mažiau sėkmingoms. Prof. N. Karšlon atkreipė dėmesį, kad ši finansavimo reforma privertė švietimo įstaigas atsigręžti į paslaugos gavėjus - mokinius, kurie, nors ir finansuojami valstybės, tačiau turi nemažai galimybių kontroliuoti jiems teikiamą paslaugą. Be to, atsirado naujoviškų privačių mokyklų, pasitempė ir kitos mokyklos, o neigiamų pasekmių nepastebėta [8].

Lietuvoje vykdoma švietimo reforma nėra tokia sėkminga, nes Laisvos rinkos idėjoms atstovaujančios organizacijos pačios ne visiškai sutaria dėl dalies reformų švietimo srityje. Dalis organizacijų mano, kad „mokinio krepšelio“ sistemos diegimas padėtų įsileisti konkurenciją į švietimo sistemą ir taip ją pagerintų, kita dalis mano, kad tai yra iš principo ydingos sistemos gelbėjimas ir privačių iniciatyvų korumpavimas, nes jos pradėtų orientuotis nebe į laisvus vartotojų reikalavimus, o į valdžios reguliuojamus vartotojų poreikius [43].

Diskusijų apie vykdomą Lietuvos švietimo reformą, „mokinio krepšelio“ funkcionavimą daugėja ir įvairiose švietimo srities konferencijose, suvažiavimuose, kur švietimo darbuotojai bei mokyklų atstovai aiškiai deklaruoja įvairias reformos problemas, remdamiesi kasdiene praktine veikla, tačiau ne visada šios nuomonės ir problemos yra įvertinamos pačių švietimo reformos kūrėjų ir iniciatorių.

Švenčionių r. profesinės sąjungos lyderė M. Petkūnienė teigia, kad reforma vyksta stichiškai, trūksta sistemos ir eiliškumo; neatlikta kokybinė švietimo analizė; profiliavimas, „mokinio krepšelis“ įvedami skubotai. Be to, „krepšelis“ ne tik kad nepargina nelankančių vaikų į mokyklas, bet ir pagausina „mirusias sielas“. Žvelgiant į ateitį, galima daryti prielaidą, kad kaimo mokyklos, negavusios pakankamai „krepšelių“, paprasčiausiai bankrutuos ir užsidarys. Taip ir bus optimizuotas mokyklų tinklas, o kaltų neliks [34].

Bene didžiausia, mokytojų nuomone, šiuolaikinės švietimo reformos problema yra mokymo priemonės, ypač vadovėliai. Mokytojai dažnai guodžiasi, kad neturi iš ko mokyti savo ugdytinių, nepakanka lėšų ne tik žemėlapiams, vaizdinėms priemonėms, bet ir vadovėliams įsigyti. Mokiniai, jei pajėgia, perka juos už savo pinigus, jei ne - naudojami vienu vadovėliu dviem. Naujaisi sieniniai žemėlapiai, esantys mokyklose, atspindi nebent praėjusio amžiaus devintąjį dešimtmetį, o prašymai skirti lėšų mokymo priemonėms pirkti užsiguli mokyklų vadovų stalčiuose. Be to, mokytojų ir mokinių teigimu, vadovėliuose esančios medžiagos nepakanka, tenka naudoti ir pagrindinės

mokyklos, ir senus, tarybinius vadovėlius, žodžiu viską, kas yra mokyklos bibliotekos nurašytų vadovėlių fonduose [6].

Taigi, kaip galima pastebėti, reformai tęsiantis, įvairių problemų vis daugėja, nors ir išspręsta jų nemažai. Buvusios Lietuvos laisvosios rinkos instituto prezidentės E. Leontjevės nuomone, būtų blogiausia viską palikti taip, kaip yra, nes vaiko švietimas, tai viena svarbiausių paslaugų, kurias žmogus gauna gyvenime [21].

Švietimo politikoje teigiama, kad Lietuvos švietimo sistema yra aktyviai reformuojama, o ją žadama baigti iki 2012 m. [43]. Vykstanti reforma turėtų sukurti optimalų skirtingų mokymo įstaigų tinklą, kuris studijuojantiems suteiktų galimybę laisvai judėti iš vienos mokymo įstaigos į kitą, o „mokinio krepšelis“ - garantuoti mokytojams, kad atlyginimai nevėluos.

Esminė švietimo sistemos finansavimo ir „mokinio krepšelio“ pusė ta, kad švietimo institucijos turi remtis rinkos dėsniais, nes pastarieji veikia nepriklausomai nuo mūsų norų. Rinkos dėsnius švietime norima neigti, tačiau kalbama apie efektyvumą ir lėšų stygių. Gerai žinomi yra monopolinės sistemos padariniai - švaistomi pinigai, prasta kokybė, mažas asortimentas, korupcija, kai tuo tarpu švietimui reikalinga legali rinka, kurios dėka atsiranda įvairovė, pasirinkimas, žemos kainos. Todėl galima teigti, kad išliks tos mokyklos kurios sugebės orientuotis į rinką, įsisąmonins ir įsisavins rinkos dėsnius, nes švietimo reformos siekis yra ne tik finansavimo principų, bet ir visuomenės mentaliteto kaita.

2. „MOKINIO KREPŠELIO“ REIKŠMĖ VADOVĖLIŲ ĮSIGIJIMUI IR LEIDYBAI

Pagrindinis švietimo sistemos Lietuvoje tikslas, remiantis ilgalaikie Lietuvos švietimo strategija iki 2012 m., kurią patvirtino Seimas yra kiekvienam prieinamas, kokybiškas, šiuolaikiškas mokymas, atitinkantis atviroje pilietinėje visuomenėje ir rinkos ūkyje gyvenančio asmens bei dabarties visuomenės poreikius. Lietuvos mokyklose, pasak R. Gurklio, siekiama išugdyti tas pačias kompetencijas, kaip ir visose Europos Sąjungos mokyklose: bendravimo gimtąja kalba; bendravimo užsienio kalba; matematinio raštingumo, gamtos mokslų, technologijų; kompiuterinio raštingumo; mokėjimo mokytis; verslumo; kultūrinio išprusimo [11].

Ugdant minėtas mokinių kompetencijas ir gebėjimus, didelį vaidmenį ugdymo procese vaidina mokymo priemonės, programinė, informacinė, metodinė ir kita literatūra, užsakoma pagal Švietimo ir mokslo ministerijos patvirtintus sąrašus, todėl pradėjus Lietuvos švietimo reformą, pasak Švietimo plėtotės centro atstovės Violetos Jonynienės, pirmiausia buvo imtasi ugdymo turinio – programų, vadovėlių, kitų mokymo priemonių, taip pat darbo būdų, metodų kaitos, orientuojantis į naujų, keliamų šiuolaikinei mokyklai, tikslų ir uždavinių – asmens vertybių sistemos kūrimo, bendrųjų bei dalykinių kompetencijų ugdymo – įgyvendinimo. Šių didžiųjų tikslų siekti bei uždavinius įgyvendinti turėtų padėti visas ugdymo procesas, jo turinys, priemonės, darbo metodai bei vertinimo sistema [10].

Vienas svarbiausių aspektų šiame procese, anot Švietimo ir mokslo ministerijos Ikmokyklinio ir pradinio ugdymo skyriaus vedėjos G. Šeibokienės, yra tas, kad mokyklos ir jose dirbantys mokytojai galėtų savarankiškai rinktis mokymo priemones. Tai įgyvendinti padeda „moksleivio krepšelis“, kuris užtikrina mokyklų galimybes laisvai naudoti lėšas, skirtas mokymo priemonėms įsigyti, o tai skatina ne tik šių priemonių įvairovę, bet ir patenkina autorių, leidėjų bei gamintojų poreikius [10]. Pastaraisiais metais, kokius vadovėlius pirkti, sprendžia pati mokykla, atsižvelgdama į turimą pinigų sumą („mokinio krepšelio“ ir papildomas valstybės lėšas) bei mokytojų ir mokinių poreikius. Mokyklos vadovėlių įsigijimo tvarką ir perkamų vadovėlių sąrašą,

mokyklos tarybai pritarus, tvirtina mokyklos direktorius [16]. Tačiau iš „mokinio krepšelio“ lėšų, skirtų vadovėliams įsigyti, pratybų sąsiuviniai nėra perkami, todėl juos knygynuose arba tiesiai iš leidyklų moksleiviai turi įsigyti patys.

Dar vienas svarbesnių aspektų, akcentuotinių analizuojant vadovėlių įsigijimą ir jų leidybą, yra pastarųjų vertinimas. Vertinant visų dalykų vadovėlius, dėmesys turi būti pirmiausia kreipiamas į tai, ar jie atitinka šiuolaikinio ugdymo kryptį bei principus, nusakytus švietimo reformos koncepcijose, vėliau – Bendrosiose programose ir kituose švietimo reformos dokumentuose.

2.1. Bendrojo lavinimo mokyklos vadovėlis ir jo vertinimas

Analizuojant įvairius mokslinius šaltinius, galima pastebėti, kad šiuolaikinėje mokykloje vadovėlis yra suvokiamas kaip mokymosi knygų komplektas, kurį sudaro mokinio knygos – pats vadovėlis ir pratybų sąsiuviniai – mokytojo knyga, garso arba vaizdo įrašai ir kt. Mokymas ir ugdymas be vadovėlio neįsivaizduojamas, kadangi iš vadovėlio mokomasi ir mokoma, jis padeda įgyti žinių, įgūdžių, mokėjimų ir visa tai įtvirtina. Vadovėliai gali būti skirti ir kūrybingesniai, ir ne tokiam kūrybingam mokytojui ar mokiniui, iš jų gali mokytis visi, gali ir tam tikros grupės – silpniau besimokantys, geriau besimokantys ir kt.

Švietimo ir mokslo ministerijos Ikimokyklinio ir pradinio ugdymo skyriaus atstovės nuomone, iki šiol neturime vieningos šiuolaikinio vadovėlio sampratos, kadangi nėra susitarta, ar vadovėlis – tai tik mokinio knyga, parodanti kelią, kuriuo eidamas vaikas pats daug ką atranda ir išmoka (tuo atveju tikrai pateisinamas jo, kaip vedlio, vaidmuo), ar knyga vaikui, kuri pateikiama su instrukcija mokytojui (turiu mintyse knygą mokytojui), padedančia suprasti, kaip perteikti mokiniui knygos turinį [10]. Švietimo reformos iniciatoriai, vadovėlių autoriai, lyg ir bando atskleisti, kad egzistuoja tam tikras nerašytas vadovėlio etalonas, bet dėl jo iš tiesų nėra niekur oficialiai susitarta. Nesant susitarimo, susidaro galimybės suinteresuotiems asmenims ar jų grupėms savitai interpretuoti, kas yra vadovėlis, kartais jį labai sureikšminant, o kartais visai sumenkinant. Tam tikra išeitis iš susidariusios padėties galėtų būti - vadovėlio sampratos parengimas ir vadovėlio vaidmens ugdymo procese apibrėžimas.

Kitas svarbus žingsnis turėtų būti žengtas susitariant, kas yra ugdymo (ir mokymo) priemonės, koks jų vaidmuo mokymosi ir išmokimo procese, koks jų poveikis mokinio savarankiškumui, vertybių atsiradimui, socializacijai. Pasak G.

Šeibokienės, iki šiol buvo orientuojamasi labiau tik į vadovėlių kaitą ir mokytojo kvalifikacijos tobulinimą, bet nepasirūpinta kitomis ugdymo priemonėmis, todėl labai sudėtinga suvokti, kiek atsakomybės turėtų prisiimti vadovėlis ir kitos ugdymo priemonės [10].

Švietimo plėtotės centro atstovės V. Jonynienės teigimu, šiuolaikinės mokyklos vadovėlis (ne veltui mažiabūtinė forma) – tai vadovo padėjėjas, pasiuntinukas, kitaip tariant, – priemonė, kuri padeda vadovui pedagogui įgyvendinti išskeltus bendruosius ugdymo (asmens vertybinių nuostatų bei gebėjimų plėtros) bei dalykinius (teikti žinių, plėtoti dalykinius gebėjimus, lavinti įgūdžius, ugdyti įvairių sričių kompetenciją) tikslus [10]. Galima daryti prielaidą, kad vadovėliai veda ten, kur juos nukreipia vadovas – mokytojas, o esminė jų paskirtis - padėti vaikui mokytis, suvokti studijuojamą temą, problemą, ugdyti bendruosius ir dalykinius gebėjimus bei vertybines orientacijas. Tačiau geri vadovėliai pirmiausia turėtų rūpintis įvesdinti besimokantį į šiuolaikinę visuomenę, padėti jam įgyti kultūrinę bei socialinę kompetenciją ir tapti savarankišku, atsakingu žmogumi, norinčiu bei gebančiu nuolat mokytis ir kurti savo bei bendruomenės gyvenimą. Už šio lakoniško apibrėžimo slypi visa reformuojamos Lietuvos mokyklos filosofija bei praktika.

Kaip teigia ŠPC Vadovėlių centro vadovas E. Bakonis, kiekvienais metais siūlomų įsigyti vadovėlių sąrašas vis didėja, randasi vis daugiau alternatyvių vadovėlių [4]. Viena vertus, autorių, leidyklų konkurencija neišvengiamai veda prie pačių vadovėlių kokybės gerėjimo, kadangi netinkamų, nepaklausių vadovėlių leidyba tiesiog neapsimokės ir rinkoje liks tik patys geriausi, o kita vertus, kaip surasti kriterijų, pagal kurį būtų galima „pamatuoti“ konkuruojančius vadovėlius ir išsirinkti tinkamiausią? [4].

Pagrindas vertinti vadovėlius gali būti kriterijai, išdėstyti švietimo ir mokslo ministro 2003 m. balandžio 9 d. įsakymu Nr. 452 patvirtintuose „Reikalavimuose bendrojo lavinimo dalyko vadovėliui“. Šiame dokumente klausimais suformuluoti kriterijai yra šie:

Dalykiniai kriterijai:

1. Ar vadovėlio medžiagoje nėra dalykinių klaidų?
2. Ar pristatomos tik šiuolaikinį mokslo lygį atitinkančios sąvokos, teorijos, interpretacijos?
3. Ar pristatomos sąvokos, dėsniai, teorijos apibūdinamos pakankamai aiškiai?
4. Ar pristatomos medžiagos atranka yra pagrįsta?

5. Ar tolerantiškai vertinamos lytys, amžiaus grupės, mažumos, kitos valstybės, tautos, rasės?

Pedagoginiai kriterijai:

1. Ar vadovėlis atitinka Bendrąsias programas?
2. Ar vadovėlis atitinka Išsilavinimo standartus?
3. Ar vadovėlio medžiagos apimtis atitinka amžiaus ypatumus?
4. Ar vadovėlyje sudaryta galimybė diferencijuoti mokymą(si)?
5. Ar vadovėlio metodinė sistema tinkama įvairiems mokymosi stiliams?
6. Ar vadovėlyje numatytos ir paaiškintos savarankiško darbo su juo galimybės?
7. Ar vadovėlis ugdo moksleivių kūrybines galias?
8. Ar pateikta vaizdinė medžiaga pasižymi įvairove?

Psichologiniai kriterijai:

1. Ar vadovėlio kalbos stilius, sudėtingumas atitinka šio amžiaus grupės ypatumus?
2. Ar pateikta medžiaga orientuota į moksleivių gyvenimo patirtį ir kontekstą?
3. Ar tinkamai ir visapusiškai panaudojama vaizdinė medžiaga?
4. Ar vadovėlis dera su kitais tos srities, klasių, amžiaus grupių vadovėliais? [4].

Nors, jeigu vadovėlis jau atsidūrė siūlomų įsigyti sąrašė ir turi įrašą „Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos rekomenduota“, tai, anot E. Bakonio, į daugelį išvardytų klausimų vadovėlio vartotojams atsakyti praktiškai nebereikia, kadangi už juos tai padaro ekspertai, kurių sprendimu ir yra suteikiama patvirtinimo žyma [4]. Tačiau ekspertų vertinimo tikslai neretai skiriasi nuo praktinių mokyklos tikslų, kadangi jie vertina tik atitikimą minimaliems reikalavimams ir nelygina vieno vadovėlio su kitais, todėl, prieš įvertinant ir pasirenkant vadovėlį, visgi reikėtų:

1. pasitikėti ekspertais dalykinio tikslumo, šiuolaikiškumo, atitikimo bendrosioms programoms ir išsilavinimo standartams, tolerantiškumo srityse;
2. savarankiškai patikrinti norimą užsisakyti vadovėlį pagal kitus kriterijus;
3. didesnę dėmesį skirti klausimams, susijusiems su kuo efektyvesniu vadovėlio pa(si)naudojimu pamokoje [4].

Vadovėlių pasirinkimo mokymosi procesui praktika atskleidžia kiek kitokią pagrindinių vertinimo kriterijų visumą. ŠPC Vadovėlių centro vadovas E. Bakonis pateikia dar daugiau veiksnių, kuriais remiantis švietimo atstovai ir darbuotojai, moksleiviai ir kiti vadovėlių vartotojai vertina ir pasirenka mokymo priemones [4]. Vienas esminių veiksnių, kuris lemia vadovėlio pasirinkimą šiandien yra vadovėlio kaina. Pasak E. Bakonio, besirenkančių vadovėlių žvilgsnis gana dažnai krypta į kainą,

tačiau jeigu vieno vadovėlio kaina gerokai didesnė tik dėl ypač aukštos poligrafijos kokybės, kreidinio popieriaus, elegantiško įrišimo ar garsių autorių vardų viršelyje, tai esant dabartinėms švietimo finansinėms ekonominėms sąlygoms šios savybės turėtų lemti pigesnio vadovėlio pasirinkimą [4]. Kaip teigia LR ŠMM Pagrindinio ir vidurinio ugdymo skyriaus vyriausiasis specialistas R. Jokimaitis, vertinant vadovėlių reikia atsižvelgti ir į tai, ar jame yra visa, kas būtina, kad mokymas būtų visavertis ir galima būtų pasiekti keliamų tikslų [42]. Stebina, kai išgirsti, kad mokytojas iš penkių alternatyvių pasirinkęs vieną ar kitą vadovėlį, mano, jog jame blogi žemėlapiai ar užduotys, nėra žodyno, nepakanka dokumentų, todėl mokiniai dar turi pirkti pratybų sąsiuvinius, žodynus, atlasus, konspektus ir t.t. Taigi, kartais pigus vadovėlis pavirsta labai brangiu ir tai visiškai nesuprantama ir nepateisinama, todėl, jei pats vadovėlis ne tik siūlo Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose aprašytas įvairias ugdymo(si) veiklas, bet taip pat sudaro ir sąlygas, bazę jas įgyvendinti, galima rinktis ir kiek brangesnį vadovėlį, nes tokiu atveju nereikės rūpintis įvairiais priedais: uždavinynais, žemėlapių rinkiniais, pratybų sąsiuviniais ir kt.

Kitas, ne mažiau svarbus veiksnys vertinant bei pasirenkant vadovėlių yra įvairialypis pritaikymas. Praktika rodo, kad net vienos klasės mokiniai yra labai nevienodi - skirtinga mokymosi motyvacija, nevienodos ugdymosi sąlygos už mokyklos sienų ir daugelis kitų dalykų. Visa tai, E. Bakonio teigimu, lemia, kad šiuo požiūriu pranašumą turės tie vadovėliai, kurie geriau atlieps galimybę diferencijuoti mokymąsi, pvz.: nedidukais moduliais, kad ir vieno paragrafo ribose, sukonstruotas humanitarinio, socialinio ar gamtos mokslų ciklą vadovėlis tuo pačiu metu gali būti naudojamas skirtingu tempu, skirtingu suvokimo lygiu pasižyminčių mokinių grupėje [4]. Todėl dalykų skirstymas į bendrąjį ir išplėstinį kursų vidurinės mokyklos pakopoje tiesiog verčia atiduoti pirmenybę būtent moduliniu principu parengtiems vadovėliams, nes tuo pačiu vadovėliu galima naudotis skirtingą pamokų skaičių turinčiose grupėse, o bazinės žinios ir gebėjimai liks tie patys.

E. Bakonio nuomone, tam pačiam koncentrai skirtų vadovėlių serija, parašyta vieno autoriaus ar tos pačios autorių grupės, visada turės pranašumą prieš atskirus vadovėlius, nes pirma, didesnė tikimybė, kad jie integruoti vertikalčiai, t.y. aukštesnių klasių vadovėliai pagilina tai, kas buvo dėstoma žemesnėse klasėse, antra, to paties autoriaus ar komandos parašytiems vadovėliams bus svetimi pasitaikantys apimties, sudėtingumo, leksikos šuoliai vieno koncentro vadovėlių ribose ir trečia, mokiniams nereikės gaišti laiko, prisitaikant prie skirtingo medžiagos pateikimo stiliaus [4].

Pastaruoju metu renkantis mokymosi priemones, daug dėmesio ir teigiamų įvertinimų susilaukia vadinamieji vadovėlių komplektai, kadangi čia be vadovėlio mokiniui yra ir papildanti dalis – knyga mokytojui. Akivaizdu, kad į rinką pateikiama prekė su vartojimo instrukcija visada pranašesnė už tą, kuri joje pasirodo be gamintojų patarimų, be siūlomų naudojimo taisyklių. Pasak E. Bakonio, mokytojo knygoje siūlomais receptais galima ir nesinaudoti, bet niekada nepakenks sužinoti pagrindinius vadovėlyje užkoduotus didaktikos principus, pasitikrinti siūlomų užduočių ar uždavinių atsakymus ir atvirksčiai, reikėtų įsitikinti, ar kartu leidžiami pratimų, užduočių sąsiuviniai neliudija noro kompensuoti kai kuriuos vadovėlio trūkumus papildomų išlaidų mokinių tėveliams sąskaita [4].

Yra dar keletas veiksnių, galinčių lemti vadovėlių pasirinkimą, pvz.: geriau Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus atitinka tie vadovėliai, kurie pasirodė ar buvo atnaujinti jau pasikeitus minėtiems dokumentams. Renkantis vidurinės mokyklos pakopai skirtus vadovėlius, ne mažiau yra svarbu palyginti juos su brandos egzamino programa, kadangi mokiniams daug naudingesni yra tie vadovėliai, kuriuose ne tik pateikiamos egzaminų programose apibrėžtos temos, bet ir užduotys, panašios į pateikiamas egzamino metu. Be to, renkantis vadovėlius, bene svarbiausiu veiksnium turėtų tapti besimokančiojo poreikiai. Kaip teigia ŠPC Vadovėlių centro vadovas E. Bakonis, suaugusieji (programų sudarytojai, vadovėlių autoriai, mokytojai) didesnę dėmesį skiria verbalizmui – sąvokoms, apibrėžimams, datoms, vardams, t.y. tam, kas vadinama „planuojami, lauktini ugdymo rezultatai“, kai tuo tarpu mokinių suvokimas dažniau prasideda nuo vizualinių, o ne nuo verbalinių elementų [4]. Mokiniai knygoje pirmiausia ieško emocinių dalykų – didelių spalvingų vaizdų, nes vizualiniai vadovėlio vienetai geriau nei kurios kitos didaktikos gudrybės sukuria interesą, motyvaciją mokytis be prievartos.

Taigi, prieš pasirenkant vadovėlį, būtina įvertinti visus šiuos minėtus veiksnius, nes tik sukaupta reali informacija, o ne suinteresuotų pusių teoriniai teiginiai gali atskleisti vieno ar kito vadovėlio galimybes ir privalumus. Tam būdų yra gan įvairių, tačiau veiksmingiausi jų yra: bandyti suprasti būsimo ar naujo vadovėlio privalumus iš leidyklų teikiamų anotacijų ar kitos skelbiamos reklamos (antai leidyklos „Briedis“, „Šviesa“ siunčia savo informacinius leidinius į mokyklas), įgyti informaciją leidyklų organizuojamuose naujų vadovėlių pristatymuose arba bent sužinoti juose dalyvavusių kolegų nuomonę, skaitant reklamą ar diskutuojant su leidėjais, autoriais, išsiaiškinti kuo jų siūlomas vadovėlis iš esmės skiriasi nuo jau egzistuojančių, nuolat dalintis jau turima

šioje srityje patirtimi su kolegomis, kaupti ir plėsti akiratį bei informaciją ir žinoma įvertinti mokinių, kurie naudosis šiais vadovėliais poreikius.

2.2. Šiuolaikinių vadovėlių privalumai ir trūkumai

Prieš gerą dešimtmetį, kilus švietimo reformos idėjai, buvo labai svarbu parengti naujus vadovėlius, grįstus autentiškomis religinėmis, tautinėmis ir humanistinėmis vertybėmis. Šiems vadovėliams, pasak „Šviesos“ leidyklos vyriausiosios redaktorės L. Rasimavičienės, reikėjo ne tik suteikti naują turinį, bet ir pakeisti kalbėjimo būdą, santykį su mokiniu – ugdyti jo savarankišką mąstymą, iniciatyvą, kūrybiškumą. Naujieji vadovėliai turėjo skatinti integravimo principu grindžiamą visų dalykų mokymą pirmiausia pradinėje mokykloje [10].

Pastaruoju metu, įvairiuose moksliniuose šaltiniuose, visuomenei skirtose viešojo informavimo priemonėse, leidyklų teikiamose vadovėlių anotacijose bei švietimo reformos kūrėjų ir iniciatorių pasisakymuose, atsispindi deklaruojamos nuostatos, kad šiuolaikiniai vadovėliai orientuoja besimokantįjį į šiuolaikinę visuomenę, kultūrinės bei socialinės kompetencijos įgijimą, kritinio mąstymo ugdymą, mokymą analizuoti ir vertinti pateiktą informaciją, skaitymo kultūros kėlimą, meilės knygai bei žmogui ugdymą, gebėjimą ir mokymą gyventi žinių, informacinėje visuomenėje. Tačiau reali kasdienė ugdymo veikla byloja kiek kitokias tendencijas.

Pasak Švietimo plėtotės centro atstovės V. Jonynienės, pradinukų vadovėliai į šias tiesas orientuojasi bene labiausiai, nes šių nuostatų buvo paisoma, jos buvo sergstimos rengiant ir aprobuojant visų naujų vadovėlių rankraščius. Iš visų vadovėlių autorių buvo primygtinai reikalaujama dalykinį ugdymą sieti su vaiko socializacija, jo inkultūrizacija, tautinio identiteto išsaugojimu, vertybių sistemos ugdymu ir pan. Kitaip tariant, kiekvienas vadovėlis, be dalykinių tikslų, būtinai turėjo vesti asmens, asmenybės brandinimo keliu. Dėl to, V. Jonynienės teigimu, lietuvių kalbos vadovėliuose tiek daug dėmesio buvo skiriama vaiko doriniam ugdymui, jo jausmų pasaulio plėtotei, estetinės nuovokos kūrimui, savojo „aš“ pajautimui; dėl to matematikos vadovėlių situacijos – „iš gyvenimo“, iš vaiko kasdienybės, įprastos aplinkos – sprendžiami ne uždaviniai, sprendžiamos problemos, su kuriomis vaikas susidurs ar jau susiduria; meninio ugdymo vadovėliai kreipė į tautinio identiteto puoselėjimą, pagarbos bei meilės Tėvynei, jos tradicijoms, kultūrai plėtojimą [10]. Šie vadovėliai įtvirtino nuostatą, kad mokymo procesas, pažintinė veikla neatsiejama nuo

vaiko mąstymo, jausmų, vaizduotės, atsakomybės ugdymo bei savęs pažinimo. Tačiau, keičiantis gyvenimui, kito ir švietimo sistema, vis daugiau dėmesio buvo skiriama vaiko ugdymui, ieškoma naujų ugdymo ir mokymo metodų bei kryptių, pasirodė Lietuvos ir užsienio autorių pažangių mokslinių veikalų, ir vadovėliai tarytum paseno morališkai, todėl atėjo laikas pažvelgti į juos nauju žvilgsniu.

Analizuojant šiuolaikinius vadovėlius, jų privalumus ir trūkumus, bene svarbiausiu veiksniu tampa pastarųjų kokybė. Kaip teigia Švietimo ir mokslo ministerijos Ikimokyklinio ir pradinio ugdymo skyriaus atstovė, vadovėliai, kaip ir bet koks kitas kūrinys nėra ir negali būti tobuli, nes jų kokybę lemia įvairios priežastys: kiek laiko turėta vadovėliui parengti, kiek buvo įmanoma skirti pinigų jo leidybai ir įsigijimui, kokia autorių, leidėjų, ekspertų kompetencija bei koks vadovėlis laikytinas tinkamu šiandieninėje mokykloje [10]. Todėl vadovėlių kokybę labai sudėtinga įvertinti ir šį veiksnį laikyti šiuolaikinių vadovėlių privalumu ar trūkumu.

Vienas ryškiausių šiuolaikinių vadovėlių privalumų, identifikuojamų įvairių švietimo atstovų ir vadovėlių leidėjų nuomone, yra alternatyvūs vadovėliai, kadangi jie skatina pažangą, jų turinio tobulinimą, teigiamai veikia poligrafinę kokybę bei mažina vadovėlių kainą. Švietimo plėtotės Vadovėlių centro atstovės A. Svėrienės teigimu, alternatyviu vadovėliu laikomas bet koks kitas to paties dalyko vadovėlis, apimantis visą dalyko kursą, o ne alternatyvą metodikos ar formato prasme. Lenkijoje, Vokietijoje ir kitose Europos šalyse mokytojai jau seniai turi alternatyvių vadovėlių pasirinkimo galimybę, nors Lietuvoje šios pasirinkimo galimybės dar nedidelės [10]. Anot „Šviesos“ leidyklos vyriausiosios redaktorės L. Rasimavičienės, šiame procese galima įžiūrėti daug priežasčių [10]. Viena iš jų – autorių trūkumas, o parengti alternatyvų vadovėlių ne taip paprasta, nes jis turi mažų mažiausia prilygti esamam ar net jį aplenkti. Patirtis rodo, kad geriausių rezultatų rengiant vadovėlių pasiekama tada, kai mokomoji medžiaga išbandoma mokykloje arba, kitaip tariant, kai vadovėlių rašo mokslininkas ir mokytojas praktikas [10]. Be to, alternatyvių vadovėlių pasirinkimas labai priklauso nuo finansinių galimybių. Kai kuriose mokyklose metų metais mokomasi iš senų vadovėlių, nes nepakanka lėšų nupirkti naujus, o ką jau kalbėti apie alternatyvius. Nemažą reikšmę čia turi ir vadovėlio leidėjas bei jo pasirinkta kainų strategija. A. Svėrienės nuomone, rinkos sąlygomis leidyklos priverstos įvertinti ne tik veiksnius, turinčius įtakos kainai (kietas ar minkštas viršelis, apimtis, formatas, poligrafinė kokybė, paklausa, autoriaus vardas ir kt.), bet ir situaciją rinkoje [10]. Todėl, kiekviena leidykla, leisdama alternatyvų vadovėlių turi savo tikslų. Įvertinusi situaciją rinkoje bei

veiksnius, turinčius įtakos kainos nustatymui, ji numato savo kainų strategiją: orientuotą į konkurentus, nugriebimo, skverbimosi, kainos ir kokybės.

Švietimo plėtotės centro atstovė V. Jonynienė, įvertindama vadovėlių esminius privalumus ir trūkumus teigia, kad vienas iš šiuolaikinių vadovėlių minusų yra stereotipai, kurie pastaruoju metu reiškiasi visur: pedagogikoje, mokykliniuose vadovėliuose, mokytojų ir mokinių, mokytojų ir tėvų, mokytojų tarpusavio bendravimo ir bendradarbiavimo santykiuose, per pamokas bei popamokiniuose renginiuose. Vadovėliuose stereotipų pasitaiko įvairių: kalbos, stiliaus, mąstymo, elgesio ir kt. Jie pirmiausia susiejami su šablonu, trafaretu, nekintamais pavyzdžiais, stereotipiniu mąstymu, banaliu, primityviu ir niveliuojančiu požiūriu [10]. Atsižvelgiant į vykstančius pokyčius švietimo sistemoje, dabartinio gyvenimo sudėtingumą, galima manyti, kad būtent tai sąlygoja tiek daug šabloniškumo, banalybės, tiek mažai kūrybiškų, nestandartinių sprendimų ir poelgių. Tačiau stereotipai vadovėliuose suteikia ir tam tikros naudos: vadovėlyje pateikiama medžiaga turi atspindėti dažniausiai pasitaikančias situacijas, aktualiausias problemas, būti apibendrinta, universali, todėl stereotipai tam tikra prasme neišvengiami.

Švietimo ir mokslo ministerijos Ikimokyklinio ir pradinio ugdymo skyriaus vedėja G. Šeibokienė prie šiuolaikinių vadovėlių trūkumų įvardija ir netobulą vadovėlių vertinimo sistemą, kadangi vadovėlių ir kitų ugdymo (mokymo) priemonių ekspertai nėra rengiami, remiasi tik savo sukaupta patirtimi. Be to, pasak jos, būtina sukurti vadovėlio palydėjimo į mokyklą mechanizmą, nes vadovėlio autorius negali kiekvieną Respublikos mokytoją supažindinti su savo išleistu vadovėliu [10].

Tačiau, kad ir ką kalbėtume apie vadovėlio privalumus ir trūkumus, turime pripažinti vieną dalyką: pirmiausia vadovėlis skiriamas mokiniui. Rengdamas vadovėlį, autorius turi apmąstyti, kaip aiškiai, suprantamai, įtaigiai, vaizdingai pateikti mokiniui žinias, kaip išvengti akademiškumo, kuris atgraso vaikus nuo mokymosi. Dalykinę ir metodinę sistemą pritaikyti žinioms įtvirtinti, mokinių savarankiškumui skatinti. Anot „Šviesos“ leidyklos vyriausiosios redaktorės L. Rasimavičienės, vadovėlis negali būti perkrautas mokomosios medžiagos ir iliustracijų, ypač pradinių klasių vadovėlyje kiekviena iliustracija yra metodiškai svarbi. Vadovėliu autorius turi siekti visaverčio vaiko ugdymo – dorinio, tautinio, kultūrinio, pilietinio, estetinio, o šiems tikslams įgyvendinti pasirinkti vaiko amžių atitinkančią mokomąją medžiagą: ir grožinės literatūros kūrinius, ir dalykinius tekstus, ir tautosaką, kuri ugdo vaiko išmintį, vertybines nuostatas, – visa, kas gali būti pritaikoma gyvenimiškomis aplinkybėmis

[10]. Labai norėtusi, kad vadovėlio pasaulis nebūtų atitrūkęs nuo realaus pasaulio, kad jame atsispindėtų vaiko aplinka. Jeigu mokomoji medžiaga ugdo gėrį ir grožį, nuoširdų bendravimą, į pirmą vietą iškelia žmogiškąsias vertybes, kurios padeda nuo pat mažens puoselėti laisvą ir demokratišką asmenybę, tada autoriaus tikslai ir sumanymai, kartu ir vadovėlio kontekstas tampa akivaizdus, suprantamas visoms suinteresuotoms pusėms - mokiniui, mokytojui bei tėvams.

Taigi, apibendrinus galima teigti, kad šiuo metu Lietuvos švietimas išgyvena virsmo, reformų metą, kuriame svarbiausi aspektais yra didelis visų suinteresuotų šalių susiklausymas, veiksmų koordinavimas, kalbėjimas ir susikalbėjimas, nes tik tuomet, kai nusistovės aiškūs, susitarti dalykai (kad ir dėl „mokinio krepšelio“ funkcionavimo ar vadovėlių vertingumo), galima bus jų tolimesnį vystymąsi palikti savieigai, rinkai. Šiuo metu itin afišuojamas švietimo srityje teiginys „rinka viską sutvarkys“ yra teisingas tik iš dalies, kadangi rinkos sąlygomis galioja paklausos – pasiūlos dėsnis, tačiau dažnu atveju didžiausią paklausą turi toli gražu ne aukščiausios kokybės produkcija, ypač kalbant apie masinę kultūrą. Tendencija aiški, kadangi didžiausią paklausą, turės ir patys paprasčiausi, elementariausi, lengviausiai „išeinami“ vadovėliai, kadangi jie bus įprasti, gerai pažįstami, t. y. tokie, su kokiais mokytojai dirbo nesukdami galvos kelis dešimtmečius. Galima suprasti ir pateisinti žmogaus norą siekti stabilumo, įprastumo, nesukant galvos dėl nuolat besikeičiančio pasaulio, šiandienos bei ateities iššūkių, bet gyvenimas juda, keičiasi, turi keistis ir mokykla, ir mokytojas, ir jų santykis su savo misija, taip pat ir apsisprendimas: tik tai, kas orientuota į ateitį, gali padėti jauniems išaugti, subręsti.

2.3. Vadovėlių finansavimas įvedus „mokinio krepšelį“

Prieš keletą metų, prasidėjus Lietuvos švietimo sistemos reformai, atsirado naujas finansavimo principas – „moksleivio krepšelis“. Kiekvieno „mokinio krepšelyje“ buvo numatytos lėšos vadovėliams pirkti. Įvedus „mokinio krepšelį“, vadovėlių finansavimas buvo dvejopas: 2002 / 2003 m. m. kiekvienam mokiniui vadovėliams pirkti buvo skiriama po 10,50 Lt. Vėliau valstybė dar papildomai skyrė po 8,50 Lt. 2003 / 2004 m. m. vadovėliams pinigų „mokinio krepšelyje“ padidėjo nežymiai, kiekvienam mokiniui buvo skiriama tik po 21 Lt, tačiau 2004 / 2005 m. m. „mokinio krepšelis“ žymiai „pasunkėjo“, nes kiekvienam mokiniui jau buvo skiriama po 31,50 Lt. Dar po 6,90 Lt buvo skiriama mokymo priemonėms pirkti. Žvelgiant į 2005 / 2006 mokslo

metus, galima sakyti, kad padėtis iš esmės pagerėjo - vadovėliams įsigyti kiekvienam mokiniui teko po 41,40 Lt, o mokymo priemonėms po 8,28 Lt. Be to, remiantis naująja vadovėlių užsakymo metodika, buvo rekomenduojama vadovėliams skirtas lėšas diferencijuoti pagal klases, t.y. kiekvienam pradinukui skirti po 16,56 Lt, o 5 - 8 klasės mokiniui - po 44,22 Lt. Tačiau, įvertinant tai, kad vadovėliai greitai susidėvi, be to, jie dažnai keičiasi, išleidžiami nauji, tobulesni, tai, norint atnaujinti visą jų fondą, tam tikslui kiekvienam mokiniui reikėtų skirti bent po 45 Lt [33].

Kaip teigia, LR švietimo ir mokslo ministerijos Bendrojo ugdymo departamento direktorius A. Pliškšnys, kokius vadovėlius pirkti, sprendžia pati mokykla, atsižvelgdami į turimą pinigų sumą – „mokinio krepšelio“ ir papildomas valstybės lėšas - bei mokytojų ir mokinių poreikius [36]. Tačiau jei mokykla nori užsisakyti daugiau ir brangesnių vadovėlių nei leidžia jos turimos lėšos, rekomenduojama steigti specialius fondus, kur būtų apskaitomos visos iš rėmėjų ar tėvų gautos lėšos. Vienas vadovėlis vidutiniškai tarnauja ketverius metus, todėl kasmet mokyklai reikia atnaujinti dalį vadovėlių fondo. Pradinių klasių mokiniams reikia 4 - 6 vadovėlių, vyresnių klasių mokiniams - 10 - 12 vadovėlių, todėl daugumai Lietuvos mokyklų vadovėlių įsigijimas dar tebėra itin aktuali ir nuolat sprendžiama problema [16]. Visos Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos vadovėlius įsigyja remiantis Švietimo ir mokslo ministerijos parengtu „Galimų įsigyti bendrojo lavinimo dalykų vadovėlių“ sąrašu ir jo papildymais bei „Galiojančiu bendrojo lavinimo dalykų vadovėlių“ sąrašu, kai tuo tarp mokymo priemonės - remiantis „Mokymo priemonių pagal mokomuosius dalykus“ sąrašu.

Analizuojant įvairių mokyklų praktiką, galima pastebėti, kad prasidėjus švietimo finansavimo reformai, vadovėlių užsakymo procese taip pat išryškėjo tam tikri pokyčiai. Daugelį metų vadovėliai buvo užsakomi centralizuotai, t.y. per švietimo skyrių: mokykloje aptartų ir užsakytų vadovėlių sąrašai, patvirtinti mokyklos vadovo, buvo pristatomi į švietimo skyrių, kur vyr. specialistė, surinkusi visą informaciją (visų mokyklų vadovėlių užsakymo lapus), pateikdavo ją įvairioms leidykloms. Nuo 2004 m. ši tvarka pasikeitė, vadovėliai ir kitos mokymo priemonės užsakomi dvejopai: centralizuotai ir tiesiai per leidyklas. Per leidyklas dažniausiai užsakomi trūkstami vadovėliai, o nuo 2005 mokslo metų vadovėliai užsakomi tiesiai į leidyklas [33].

Dauguma Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų vadovėlius, jų komplektų dalis bei mokymo priemonės užsako derindamos su ankstesnių metų užsakymais, nuolat bendradarbiaudamos su įvairių dalykų mokyklos mokytojais, sąrašus derindamos su metodinių grupių vadovais, užsakomų vadovėlių sąrašus aptardamos su mokyklos

vadovais bei taryba. Tačiau vadovėlių išdavimo tvarką, kiekviena mokykla organizuoja skirtingai. Pvz., Naujosios Akmenės „Saulėtekio“ pagrindinėje mokykloje vadovėliai visiems mokslo metams išduodami klasių auklėtojams arba dalykų mokytojams, kurie, pasibaigus mokslo metams, sutvarkytus vadovėlius perduoda kitai klasei (pvz., 6a perduoda 5a, 8b perduoda 7b ir t.t.), o rudenį paima tik naujai gautus arba trūkstantus vadovėlius. Vadovėliai, kurie naudojami kelis metus, mokiniams paliekami visam reikiamam laikotarpiui [33].

[vertinus „mokinio krepšelio“ teikiamą naudą vadovėlių įsigijimui, galima teigti, kad šiame procese vis dar nemažai problemų yra neišspręstų ir laukia savo sprendimo. Vienas tokių probleminių klausimų yra tinkamiausių mokiniams vadovėlių parinkimas ir mokytojų bei tėvų dalyvavimas šiame procese. Pasak A. Plikšnio, tėvai neturėtų mokytojams nurodinėti, kokius vadovėlius naudoti pamokoje, kadangi mokytojas dalykininkas dirba pagal savą metodiką, o ir „mokinio krepšelio“ lėšos yra paskirstomos taip, kaip nustatyta LR švietimo ir mokslo ministerijos [36]. Tačiau tėvai turi savo atstovus mokyklos taryboje, todėl išimtiniais atvejais jie gali išsakyti savo nuomonę. Pvz., jeigu ketvirtoje klasėje mokiniai mokėsi iš vienos serijos vadovėlių, o penktoje pasikeitusi mokytoja siūlo visai kitokią seriją (ne tęsinį), tėvai turėtų pasirūpinti, kad vaikai nebūtų blaškomi. Taip pat tėvai gali tartis su mokytoja, kuriuos vadovėlius vertėtų atnaujinti, jeigu šie yra prirašinėti, suplėšyti, apteplioti. Be to, „mokytojai neturi teisės reikalauti, kad tėvai pirktų vadovėlius, net ir anglų kalbos, nes valstybė tam skiria pakankamai lėšų“, – teigia A. Plikšnys [36]. Tačiau kai kuriose mokyklose nuperkamas tik vienas to paties dalyko vadovėlių komplektas, kuris laikomas kabinete ir juo naudojasi kelios klasės mokinių, todėl moksleiviai šių knygų parsinešti namo negali.

Kaip teigia E. Bakonis, mokyklos ir jų vadovai, rinkdamiesi ir įsigydami iš siūlomo pirkti sąrašo vadovėlius, neretai susiduria su dar viena problema – visiškai naujų, dar nežinomų ir verstinių vadovėlių pirkimu [44]. Visos mokyklos turėtų išspręsti vadovėlių pasirinkimo problemą tam, kad kuo racionaliau panaudotų ir taip neįspūdingas „mokinio krepšelio“ vadovėliams skirtas lėšas. E. Bakonio teigimu, pradėdami rinktis įvairių dalykų vadovėlius, mokytojai ir mokyklų vadovai turėtų įsisąmoninti keletą dalykų:

- demokratinėje, laisvos rinkos visuomenėje iš principo negali būti vieno teisingo vadovėlio, vieno teisingo autoriaus ir pan., todėl niekas negali autoritetingai pasakyti, rekomenduoti mokykloms, kurį konkretų vadovėlį iš kelių siūlomų pasirinkti;

- vadovėlius naudoja labai skirtingų interesų, skirtingų tikslų siekiantys žmonės, todėl dažnai girdime labai skirtingus atsiliepimus apie tą patį vadovėlį. Vieniems jis gali būti geras, nes: parašytas be klaidų, aprūpintas pratybų sąsiuviniais ar pigus, kitiems jis gali atrodyti blogas, nes: neatitinka konkretaus amžiaus suvokimo ypatumų, pernelyg storas ir sunkus, nespalvingas. Kitaip sakant, idealių vadovėlių iš principo negali būti, nes visada egzistuoja kompromisai tarp kainos ir estetinio vaizdo, tradicijos ir naujovių, mokymo ir mokymosi;

- pagrindiniai vadovėlio adresatai – moksleiviai – dažniausiai tiesiog neįtraukiami į sprendimus apie vadovėlio pasirinkimą. Iš principo, vadovėlio įsigijimo klausimus sprendžia įvairūs tarpininkai tarp vadovėlio gamintojų ir pagrindinių vartotojų (mokyklų vadovybė, mokytojai, tėvai), todėl priimant sprendimus negalima pamiršti apie pagrindinių vartotojų poreikius ir interesus. Idealu, kai renkamas kolektyviai, nepriklausomai nuo to, užfiksuota tai mokyklos vadovėlių aprūpinimo tvarkoje ar ne, kadangi kolektyvinis sprendimas visada daugiau pasvertas;

- vadovėlį galima rinktis keliais būdais. Pirmas, lengvesnis – vadovautis jau turinčių darbo patirtį su norimu įsigyti vadovėliu kolegų patarimais, rekomendacijomis, nors tokiu atveju reikėtų atminti, kad jie gali būti įvaldę kitokius mokymo stilius, dirbti pagal skirtingas metodikas, o jų mokiniai – turėti kitokius poreikius ar mokymosi įgūdžius. Antras kelias – įvertinti vadovėlį savarankiškai. Patirtis rodo, kad jau ne vienos mokyklos bibliotekoje kaupiama naujų vadovėlių kolekcija, t.y. kiekvienais metais mokykla užsisako nors po vieną naujo vadovėlio egzempliorių ir sudaro galimybes mokytojams juos pastudijuoti ilgesnį laiką [44].

Naujų, dar nežinomų vadovėlių įsigijimą, E. Bakonis lygina su katės pirkimu maiše, nes pagrindiniu atrankos kriterijumi tampa vadovėlio kaina, todėl kiekvienas mokyklos vadovas turėtų rimtai apsvarstyti, ar verta esant galimybei rinktis pirkti verstinius vadovėlius [44]. Atmetus užsienio kalboms mokytis bei lenkų ir rusų kalba išleistus vadovėlius, verstiniai į lietuvių kalbą vadovėliai sudaro maždaug iki 10 proc. bendro siūlomų įsigyti vadovėlių sąrašo. Vadovėlių rinkoje pasikeitė jau ne viena vadovėlių karta, pradėjo rasti alternatyvių mokymo priemonių, todėl galima teigti, kad dešimtadalio vadovėlių rinkos atidavimas verstiniams leidiniams – nėra labai džiuginantis faktas. Pasak Bakonio, galima suprasti kai kurias šio reiškinio priežastis: leidyklos suinteresuotos kuo greičiau susigrąžinti įdėtas lėšas – verstinių vadovėlių leidyba reikalauja mažiau laiko, finansinių, kūrybinių sąnaudų [44]. Tačiau bene esminis klausimas - ar visada moksleiviams yra priimtinos verstinės knygos? - lemiantis

tokių vadovėlių pasirinkimą, turėtų būti atsakyta dar prieš jas pasirenkant. Juk yra, E. Bakonio nuomone, knygų prigijimo tam tikroje kultūroje skirtumų, nors globalizacijos sąlygomis bendrieji ugdymo(si) principai iš esmės nesiskiria, tačiau mokyklinių vadovėlių turinys turi remtis vietine kultūra ir būti prasmingas tiems moksleiviams, kurie jais naudosis [44].

3. „MOKINIO KREPŠELIO“ ĮTAKOS VADOVĖLIŲ ĮSIGIJIMUI IR LEIDYBAI ŠIUOLAIKINĖJE BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOJE TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodologinės nuostatos ir organizavimas

„Mokinio krepšelio“ įtakos vadovėlių įsigijimui ir leidybai šiuolaikinėje bendrojo lavinimo mokykloje tyrimas yra konstatuojamojo pobūdžio, nes jame sudaroma galimybė identifikuoti švietimo sistemos finansavimo reformos „mokinio krepšelio“ reikšmę bei įtaką vadovėlių įsigijimui bei leidybai Lietuvoje. Atsižvelgiant į tai, darbo tyrimo objektas pasirinktas „mokinio krepšelis“.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti ir įvertinti „mokinio krepšelio“ įtaką vadovėlių įsigijimui ir leidybai Lietuvoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Įvertinti Lietuvos švietimo reformos finansavimo sistemą.
2. Įvertinti „mokinio krepšelių“ švietimo sistemos kontekste.
3. Išanalizuoti „mokinio krepšelio“ lėšų panaudojimą.
4. Įvertinti „mokinio krepšelio“ įtaką vadovėlių įsigijimui.
5. Atskleisti „mokinio krepšelio“ įtaką vadovėlių leidybai.

Taip suformuluoti uždaviniai sudaro šio darbo tyrimo pagrindą. Siekiant iškelto tyrimo tikslo buvo suformuotas tyrimo instrumentarijus (žr. 1 lentelė) bei pasirinkti tyrimo kriterijai.

Nekintantis tyrimo kriterijus yra „mokinio krepšelis“.

Kintamieji tyrimo kriterijai buvo suformuluoti remiantis atlikta mokslinės literatūros analize teorinėje darbo dalyje: Lietuvos švietimo reformos finansavimo sistema, „mokinio krepšelis“ švietimo sistemos kontekste, „mokinio krepšelio“ lėšų panaudojimas, „mokinio krepšelio“ įtaka vadovėlių įsigijimui, „mokinio krepšelio“ įtaka vadovėlių leidybai. Kiekvienam kintamam tyrimo kriterijui buvo suformuluoti teiginiai, kurie padėjo įvertinti vieno ar kito kriterijaus raišką.

Siekiant įvertinti pasirinktus kintamus tyrimo kriterijus buvo parengta anketa trim variantais. Vienas iš jų buvo skirtas vadovams, antrasis – mokytojams, trečiasis – tėvams. Anketos (klausimyno) teiginiai buvo vienodi, apklausiant visas tris respondentų grupes, kas sudarė galimybę minėtų grupių (vadovų, mokytojų ir tėvų) respondentų atsakymus tiesiogiai lyginti tarpusavyje ir objektyviau įvertinti gautus tyrimo rezultatus. Kintamus tyrimo kriterijus („mokinio krepšelio“ lėšų panaudojimas, „mokinio krepšelio“ įtaka vadovėlių įsigijimui bei „mokinio krepšelio“ įtaka vadovėlių leidybai) įvertino ir vadovėlių leidėjai, interviu metodu. Pastariesiems buvo pateikti atviro tipo klausimai, kas sudarė galimybę gauti išsamesnę ir platesnę informaciją bei patvirtinti ar paneigti mokyklų vadovų, mokytojų ir tėvų išsakytas nuostatas.

1 lentelė

„Mokinio krepšelio“ įtakos vadovėlių įsigijimui ir leidybai šiuolaikinėje bendrojo lavinimo mokykloje tyrimo instrumentarijus

Kriterijus	Teiginys	Metodas
1.Lietuvos švietimo reformos finansavimo sistemos įvertinimas.	1. Pakankamas informacijos kiekis leidžia kiekvienam suinteresuotam asmeniui įvertinti Lietuvos švietimo reformos finansavimo sistemą. 2. Reformuojama Lietuvos švietimo sistema stokoja sistemingų ir pastovių investicijų į švietimo modernizavimą. 3. Lietuvos švietimo sistemos finansavimo reforma vyksta stichiškai, trūksta sistemos ir eiliškumo.	Anketinė apklausa
2.„Mokinio krepšelio“ Lietuvos švietimo sistemos kontekste įvertinimas.	1. „Mokinio krepšelio“ samprata yra pakankamai aiški, suprantama ir žinoma kiekvienam. 2. „Mokinio krepšelio“ funkcionavimas švietimo sistemoje sąlygoja švietimo kokybę. 3. „Mokinio krepšelio“ principas skaidrina švietimo sistemos finansavimą.	Anketinė apklausa
3.„Mokinio krepšelio“ lėšų panaudojimas bendrojo lavinimo mokykloje.	1. Informacija apie „mokinio krepšelio“ lėšų panaudojimą ugdymo institucijoje yra prieinama visoms suinteresuotoms pusėms. 2. Švietimo finansavimas, remiantis „mokinio krepšelio“ principu užtikrina racionalesnį lėšų, skirtų švietimui	Anketinė apklausa

	panaudojimą. 3. Įvedus „mokinio krepšelį“ švietimo lėšos panaudojamos tikslingai: mokymo priemonėms ir vadovėliams įsigyti, mokytojų kvalifikacijai kelti, mokyklos administravimui ir t.t.	
4. „Mokinio krepšelio“ įtaka vadovėlių įsigijimui.	1. „Mokinio krepšelis“ turi įtakos vadovėlių įsigijimui. 2. „Mokinio krepšelio“ lėšos yra pakankamos pageidaujamiems vadovėliams įsigyti. 3. Mokyklų vadovai ir mokytojai kompetentingai ir tinkamai paskirsto „mokinio krepšelio“ lėšas vadovėlių įsigijimui. 4. Lėšų, skiriamų vadovėlių ir mokymo priemonių įsigijimui trūkumas, negali patenkinti leidėjų poreikių. 5. Derinant užsakomų vadovėlių sąrašus, turi dalyvauti visos suinteresuotos pusės (mokytojai, tėvai, mokiniai).	Anketinė apklausa, interviu
5. „Mokinio krepšelio“ įtaka vadovėlių leidybai.	1. „Mokinio krepšelis“ turi įtakos vadovėlių leidybai. 2. Šiuolaikiniai vadovėliai patenkina mokytojų ir mokinių poreikius. 3. Ministerijos rekomenduojami vadovėliai atitinka šiandienos bendrojo lavinimo standartus.	Anketinė apklausa, interviu

Anketą (klausimyną) skirtą vadovams, mokytojams ir tėvams sudarė du struktūriniai dariniai:

- 1) instrukcija (atmintinė),
- 2) diagnostiniai teiginiai, kurie buvo įvertinti vadovų, mokytojų ir tėvų atsakymų „pritariu“, „pritariu (kai kada)“, „nepritariu“ pagalba bei atviro tipo klausimai, kuriuose minėtos respondentų grupės išreiškė savo nuomonę.

Tyrimo bazė ir dalyviai.

Siekiant objektyviai įvertinti instrumentarijuje išryškintus kriterijus, tyrimas buvo organizuotas keturiose Panevėžio ir Vilniaus miestų bendrojo lavinimo mokyklose. Apklausoje dalyvavo 16 vadovų, 180 mokytojų, 80 mokinių tėvų ir 4 vadovėlių leidėjai.

Atrankos aibė buvo atrinkta pagal tikimybinį tiriamųjų grupių pasirinkimo būdą, kai kiekvieno tiriamosios populiacijos elemento tikimybė pakliūti į imtį buvo

žinoma. Imties tūris buvo nustatytas imties atsitiktinumo principu, t.y. visi populiacijos elementai turėjo vienodas galimybes patekti į imtį.

Vadovų grupei atstovavo įvairaus amžiaus, lyties mokyklų vadovai ir jų pavaduotojai, t.y. administracinis personalas. Mokytojų grupei atstovavo įvairaus amžiaus, lyties, išsilavinimo bei skirtingus dalykus mokykloje dėstantys mokytojai. Tėvų grupei atstovavo taip pat įvairaus amžiaus, lyties, išsilavinimo tiriamosiose mokyklose besimokančiųjų mokinių tėvai. Vadovėlių leidėjų grupei atstovavo trijų Lietuvos leidyklų atstovai. Apklausa vyko 2006 metais. Atranka daryta nebuvo, ji buvo grindžiama tiriamųjų savanoriškumo ir tyrimo anonimiškumo principais.

Darbe naudoti šie tyrimo metodai: pagrindinis informacijos šaltinis tyrime buvo bendrojo lavinimo mokyklų vadovų, mokytojų ir tėvų nuomonės „mokinio krepšelio“ įtakos vadovėlių išigijimui ir leidybai šiuolaikinėje bendrojo lavinimo mokykloje klausimais. Šis informacijos šaltinis lėmė ir pagrindinio tyrimo metodo - anonimines apklausos raštu - pasirinkimą. Siekiant įvertinti vadovėlių leidėjų pozicijas minėtais klausimais, buvo panaudotas kokybinis tyrimo metodas interviu.

3.2. Tyrimo rezultatai ir jų analizė

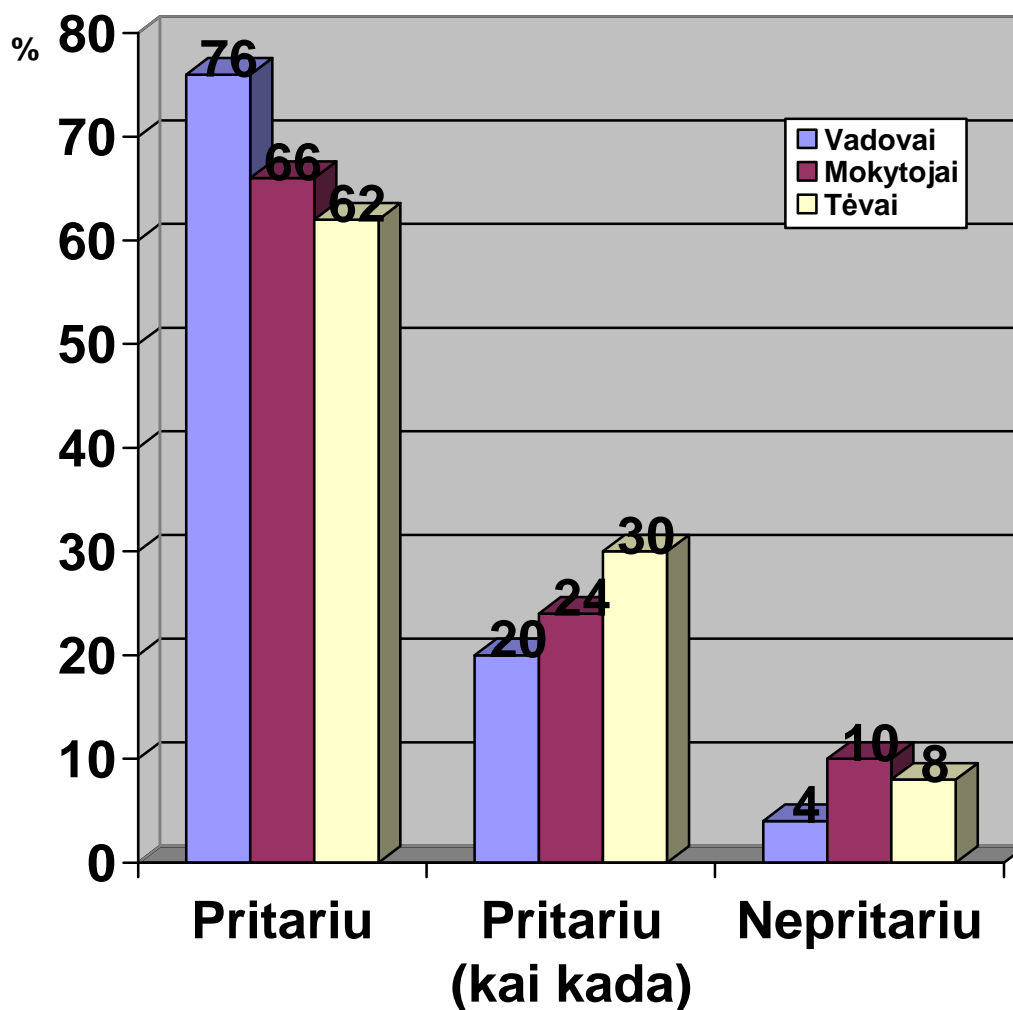
Lietuvos švietimo reformos finansavimo sistemos įvertinimas. Analizuojant įvairius švietimo dokumentus bei įstatymus (Valstybinė švietimo strategija 2003 - 2012 m., Lietuvos švietimas 2004 ir t.t.), galima išvelti tendenciją, kad švietimas pastaruoju metu kelia sau kai kurių bendrųjų vertybių puoselėjimo tikslus, tikėdamasis savo pavyzdžiu aktyviai paveikti bendrąją šalies raidą. Šios vertybės – tai efektyvumas, darna, atsakingas valdymas, taiklus finansavimas, racionalus išteklių naudojimas, tęstinumas, socialinis teisingumas, kokybė, atvira pilietinė visuomenė, rinkos ūkis, asmens poreikių tenkinimas.

Visos šios vertybės ir švietimo strateginiai tikslai buvo ir tebėra aktualūs dar vykstančiai švietimo sistemos reformai. Tačiau vienas aktualiausių aspektų tebėra švietimo sistemos reformos finansavimas. Įvesta nauja švietimo finansavimo sistema labiausiai palietė mokyklų vadovus bei mokytojus. Būtent jiems teko didžiausias išbandymas. Jie turi racionaliai paskirstyti bei naudoti mokinių ugdymui skiriamas lėšas, tuo pačiu užtikrindami ugdymo kokybę. Atsiradus naujai finansavimo sistemai, kilo būtinybė tobulinti vadybinius įgūdžius, jaustis atsakingam už švietimo įstaigos finansinę būklę ir t.t.

Šiuo tyrimu pirmiausia siekta išsiaiškinti, ar „pakankamas informacijos kiekis leidžia kiekvienam suinteresuotam asmeniui įvertinti Lietuvos švietimo reformos finansavimo sistemą“. Respondentų (46 % vadovų, 62 % mokytojų ir 88 % tėvų) nuomone, informacijos apie Lietuvos švietimo reformos finansavimo sistemą iš tiesų nepakanka, todėl neretai sunku vertinti vykstančius pokyčius, išvelgti jų privalumus ar trūkumus. Respondentai trys tikslinės tiriamos grupės.

Gauti rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad tėvams šios informacijos trūkumas jaučiamas labiausiai, todėl, kad jie nedalyvauja tiesiogiai šiame procese ir informacijos jiems reikia ieškoti įvairiose informavimo priemonėse, priešingai nei mokyklų vadovams ir mokytojams. Teiginį, kad reformuojama Lietuvos švietimo sistema stokoja sistemingų ir pastovių investicijų į švietimo modernizavimą patvirtino daugelis tyrime dalyvavusių respondentų (žr. 1 schemą). 76 % vadovų, 66 % mokytojų ir 62 % tėvų teigė, kad vykstanti švietimo sistemos reforma yra finansuojama ne pakankamai, be to šis finansavimas nėra pastovus.

1 schema. Reformuojamos Lietuvos švietimo sistemos sistemingumų ir pastovių investicijų į švietimo modernizavimą trūkumas

Toki respondentų nuomonių pasiskirstymą galėjo lemti tai, kad visiems yra gerai žinomos šiandienai aktualios švietimo lėšų paskirstymo valdymui, pedagoginei, psichologinei ir kitai pagalbai, vadovėlių ir kitų mokymo priemonių įsigijimui ir kt. problemos. Mokslo ir švietimo ilgalaikio finansavimo įstatymu buvo numatyti švietimo finansavimo santykiniai rodikliai, kuriais remiantis švietimui turėjo būti skiriama ne mažiau kaip 6,5% BVP, tačiau remiantis statistiniais duomenimis tai nebuvo įvykdyta ir švietimui skirta mažiau lėšų. Be to, Lietuvos švietimo sistemos finansavimo reforma vyksta stichiškai, trūksta sistemos ir eiliškumo, ką patvirtino taip pat daugelis respondentų (86 % vadovų, 84 % mokytojų ir 92 % tėvų).

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad vertinant Lietuvos švietimo sistemos finansavimo reformą, neatidėliotina bendroji Lietuvos mokslo sistemos problema yra finansavimo stoka, todėl būtina šiam procesui skirti daugiau ir nuolatinio dėmesio, plečiant ir gausinat tyrimų, identifikuojančių esmines finansavimo problemas ir jų

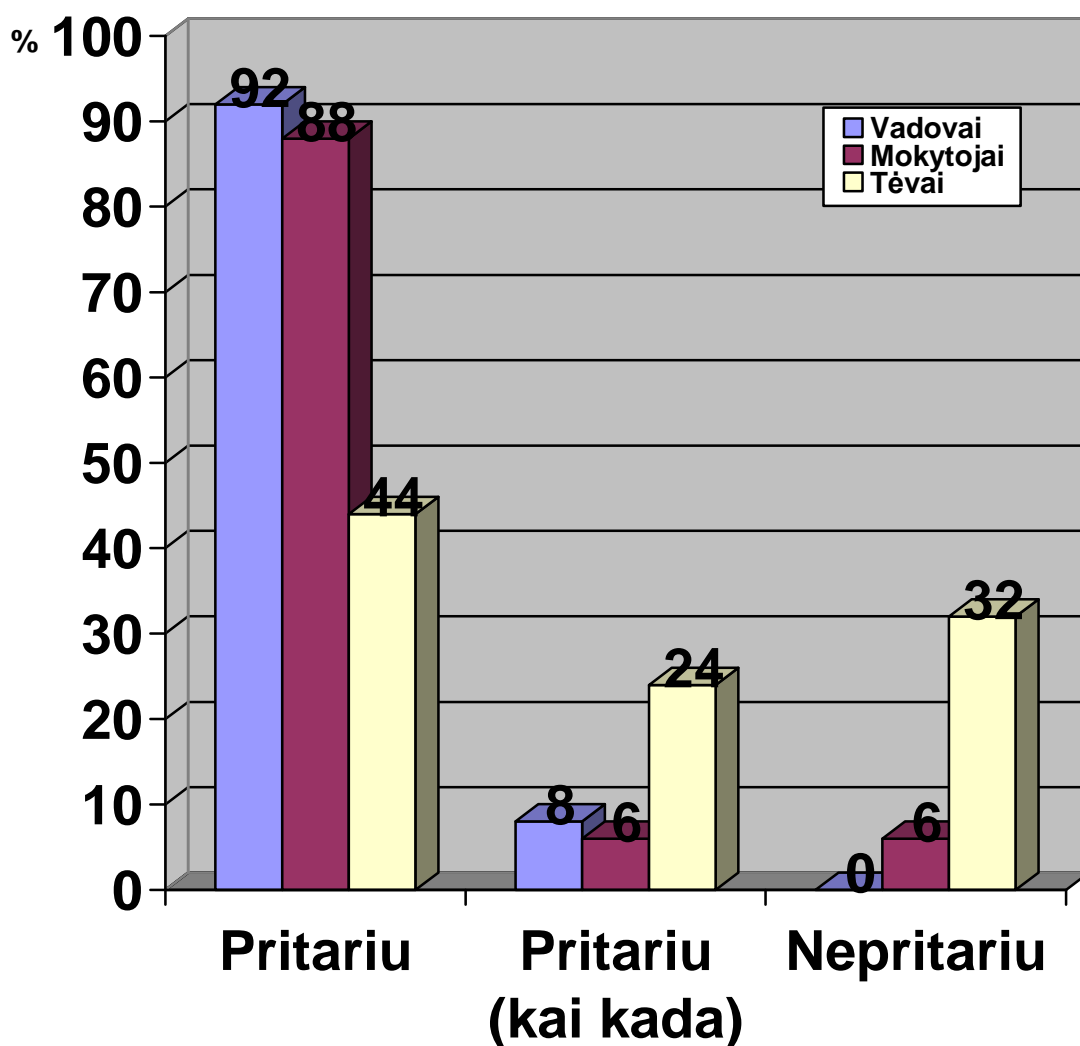
sprendimų galimybes. Be to, būtina siekti švietimo finansavimo racionalizavimo, atsižvelgiant į įvairių Europos valstybių sukauptą patirtį, pritaikant teigiamus aspektus Lietuvos švietimo sistemos reformavime. Švietimo institucijų bei vykdomos švietimo sistemos reformos finansavimas turi tapti prioritetine visos valstybės veiklos sritimi, kadangi daugelis socialinių ir edukacinių procesų kaitos pagrindas yra finansinis užtikrinimas ir stabilumas.

„Mokinio krepšelio“ Lietuvos švietimo sistemos kontekste įvertinimas. Šiuo metu švietimo finansavimo pokyčiai yra siejami su moksleivio krepšeliu. Šis terminas dar kartais vadinamas „pinigai paskui moksleivį“.

Mokinio krepšelio esmė, kad mokyklos finansavimas tiesiogiai priklauso ne nuo klasių komplektų, bet nuo moksleivių skaičiaus mokykloje. Tačiau, ar ši samprata yra pakankamai aiški, suprantama ir žinoma, bandyta išsiaiškinti tyrimo metu.

Gauti rezultatai pasiskirstė netolygiai, t.y. 92 % vadovų, 88 % mokytojų ir tik 44 % tėvų teigė suprantą ir žiną šią sampratą bei jos reikšmę (žr. 2 schemą).

2 schema. „Mokinio krepšelio“ sampratos suvokimo įvertinimas

Galima daryti prielaidą, kad tokį tyrimo rezultatą galėjo lemti tai, kad „mokinio krepšelio“ samprata atėjusi iš naujosios švietimo finansavimo sistemos, todėl mokinių tėvai, nors ir girdėdami šią sampratą visuomenės informavimo priemonėse ar mokymo institucijose, iš esmės nežino, jos sąvokos. Žymiai daugiau, tyrime dalyvavusių vadovų ir mokytojų supranta ir žino „mokinio krepšelio“ sampratą, kadangi tiesiogiai susiduria su jos vartojimu mokyklų ir ugdymo proceso kasdieninėje veikloje.

Siekiant įvertinti „mokinio krepšelių“ Lietuvos švietimo sistemos kontekste, respondentams buvo pateiktas teiginys - „Mokinio krepšelio“ funkcionavimas švietimo sistemoje sąlygoja švietimo kokybę. Respondentų įvertinimo rezultatai pasiskirstė sekančiai: 84 % vadovų, 72 % mokytojų ir 58 % tėvų pritarė šiam teiginiui. Remiantis įvairiais švietimo dokumentais, įstatymais bei moksliniais šaltiniais, galima teigti, kad pastaruosiu metu dar nėra griežtai suformuluotos ir visuotinai priimtos švietimo kokybės

sampratos, nors veiksnius, procesus ir sąlygas, lemiančias švietimo kokybę galima būdu įvardinti.

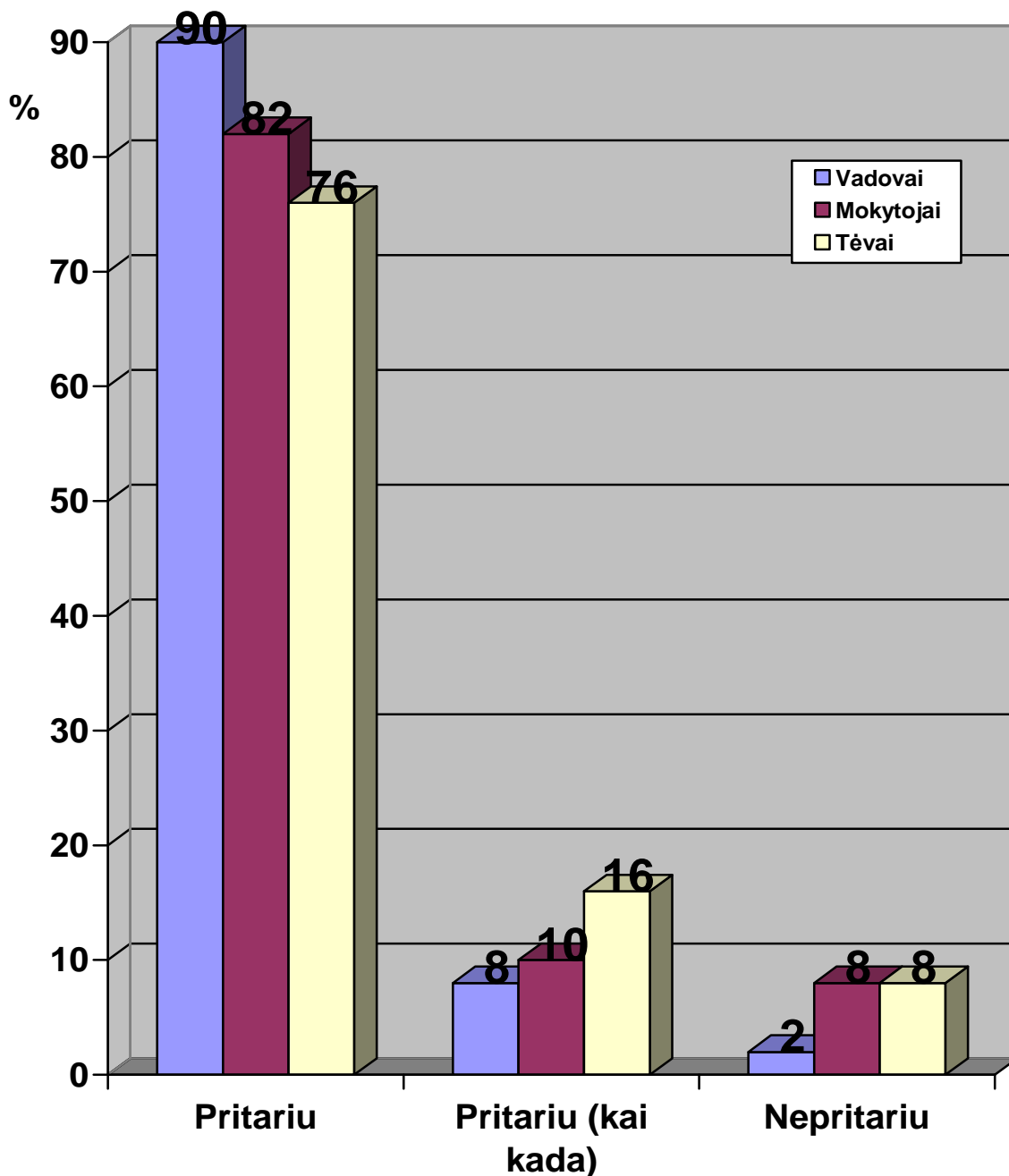
Šiuolaikinėje švietimo sistemoje švietimo kokybė apibūdinama šiais aspektais: švietimo tikslų dermė su ekonomikos ir visuomenės poreikiais, švietimo tikslų dermė su tėvų ir vaikų lūkesčiais, objektyvus, patikimas, motyvuojantis ir padedantis mokyti moksleivių pažangos ir pasiekimų vertinimas, ugdymo metodų ir strategijų parinkimas įvairių gebėjimų, poreikių ir mokymosi stilių vaikams, mokytojų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo sistema, atitinkanti pasikeitusį mokytojo vaidmenį. Atliekant tyrimą, respondentų buvo prašoma įvardinti pagrindinius veiksnius, kurie padeda siekti švietimo kokybės.

Dauguma mokyklų vadovų ir mokytojų įvardijo šiuos veiksnius, kurie, jų nuomone gali garantuoti švietimo kokybę: didesnis švietimo sistemos finansavimas, „mokinio krepšelis“, pertvarkytas pedagogų rengimas, į veiklas orientuotas ugdymo turinys, sumažintas moksleivių mokymosi krūvis, pamatuotas teorinių žinių ir jų taikymo praktikoje santykis, reformuota pedagogų darbo apmokėjimo bei laiko apskaitos tvarka, reorganizuotas švietimo įstaigų, ypač bendrojo lavinimo mokyklų, valdymas. Taigi, kaip galima daryti prielaidą, didesnis švietimo sistemos finansavimas ir „mokinio krepšelis“ yra pagrindinė sąlyga, siekiant švietimo kokybės ir geresnių ugdymo rezultatų.

Sekantis „mokinio krepšeli“ Lietuvos švietimo sistemos kontekste vertinantis teiginys pateiktas tyrimo dalyviams buvo: „mokinio krepšelio“ principas skaidrina švietimo sistemos finansavimą. Dauguma mokyklų vadovų (90 %), mokytojų (82 %) ir tėvų (76 %) pritaria šiam teiginiui (žr. 3 schema). „Mokinio krepšelio“ dėka švietimo finansavimo sistema pasidarė aiškesnė, mokyklų vadovai žino, kiek lėšų gaus jų vadovaujama mokykla, tuo pačiu, jog gerėjant finansavimui, gerėja ir ugdymo kokybė.

Įvedus naują finansavimo sistemą atsirado principas „pinigai seka mokini“, kurio dėka, atėjus į mokyklą mokiniui, didėja jos finansavimas, todėl galima teigti, kad „mokinio krepšelio“ metodas ne tik didina ugdymo institucijos finansavimą, bet ir jį skaidrina. Be to, „mokinio krepšelio“ atsiradimas sąlygoja vienodą mokyklų finansavimo sistemą, tuo tarpu mokyklos tampa savarankiškesnės, o „mokinio krepšelio“ funkcionavimas yra naudingas tiek didelėms, tiek mažoms mokykloms. Taigi, galima teigti, kad „mokinio krepšelio“ principas Lietuvos švietimo sistemos kontekste yra teigiamas pokytis, kuris sąlygoja ne tik švietimo kokybę, bet ir skaidrina visą švietimo sistemos finansavimą.

3 schema. „Mokinio krepšelio“ įtakašvietimo sistemos finansavimo skaidrumui

„Mokinio krepšelio“ lėšų panaudojimas bendrojo lavinimo mokykloje.

Siekiant įvertinti „mokinio krepšelio“ lėšų panaudojimą bendrojo lavinimo mokykloje, pirmiausia tyrime buvo išsiaiškinta ar informacija apie „mokinio krepšelio“ lėšų panaudojimą kiekvienoje Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje yra prieinama visiems suinteresuotiems asmenims. Pastaruoju metu įvairiose švietimo sistemos dokumentuose

bei įstatymuose šis klausimas yra aktualizuojamas, o praktinėje mokyklų veikloje tampa sunkiai sprendžiama problema. Galima teigti, kad „mokinio krepšelio“ lėšas Lietuvos mokyklos ne visada panaudoja efektyviai, o tai priklauso nuo pastarųjų vadovų.

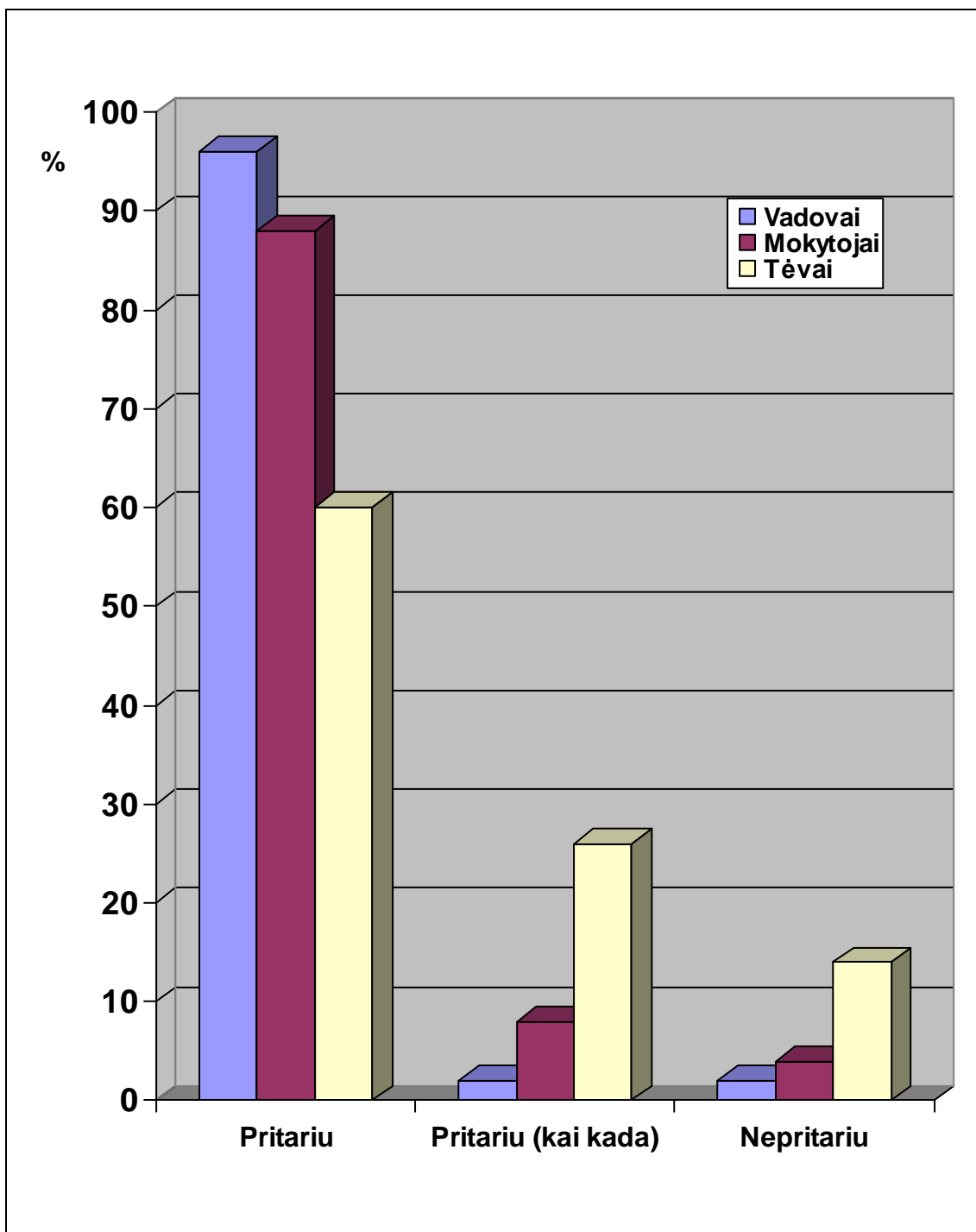
Remiantis išsakytomis respondentų nuostatomis galima teigti, kad kiekviena respondentų grupė šiuo klausimu turi skirtingą nuomonę, kadangi mokyklų vadovai (80 %) teigė, kad kiekvienas individas, suinteresuotas informacija apie „mokinio krepšelio“ lėšų panaudojimą, ją gali gauti ugdymo institucijoje ir ši informacija yra prieinama visiems.

Kiek kitokią poziciją deklaravo mokytojai (62 %) ir tėvai (38 %), teigdami, kad ši informacija nėra prieinama ir sunkiai gaunama visoms suinteresuotoms pusėms. Tokį rezultatų pasiskirstymą galėjo lemti tai, kad „mokinio krepšelio“ lėšų panaudojimas tiesiogiai siejasi su vadovų gebėjimu racionaliai paskirstyti „mokinio krepšelio“ lėšas, kas atskleidžia vadovų vadybines kompetencijas.

Atliekant mokslinės literatūros analizę, išryškėjo, kad „mokinio krepšelio“ principas užtikrina racialesnį lėšų, skirtų švietimui, panaudojimą. Šiai tendencijai pritarė ir 96 % vadovų, 88 % mokytojų ir 60 % tėvų, kadangi mokykla šias lėšas turi paskirstyti, atsižvelgdama į mokymo plano reikalavimus, mokytojų kvalifikacijos kėlimo poreikius, mokymo vadovėlių bei priemonių, reikalingų ugdymo procesui, įsigijimą ir t.t. (žr. 4 schemą). Vertinant švietimo finansavimą „mokinio krepšelio“ principu, buvo paprašyta respondentų pateikti pasiūlymus kokie esminiai veiksmai turėtų būti atlikti, siekiant racialesnio lėšų, skirtų švietimui, panaudojimo.

Apibendrinant pateiktas respondentų nuomones, galima išskirti šiuos esminius siūlymus: užtikrinti moksleivio krepšelio lėšų paskirstymą tik mokymosi ir kvalifikacijos kėlimo reikmėms; sumažinti mokomųjų priemonių savikainą leidžiant negausiai iliustruotus, plonesnius vadovėlius bei didinant konkurenciją tarp leidyklų; atsisakyti minties sieti „mokinio krepšeli“ su mokytojų atlyginimu; kiti, atvirkščiai, siūlo krepšelyje esančias lėšas panaudoti sparčiam ir efektyviam pedagogų kvalifikacijos kėlimui; informacinių technologijų diegimui į ugdymo procesą; mokytojų konkurencingumo skatinimui; todėl išvelgia būtinybę atnaujinti pedagogų personalo duomenų bazę; mokyti mokyklų vadovus ekonomikos ir finansų vadybos.

4 schema. „Mokinio krepšelio“ užtikrinimo racionalesnių lėšų, skirtų švietimui, panaudojimo įvertinimas

Taigi, galima teigti, kad valstybė turėtų reformuoti švietimo finansavimą ir numatyti išteklių naudojimą taip, kad švietimo sistema geriau prisitaikytų prie laisvos rinkos ir užtikrintų geresnį švietimo prieinamumą ir kokybę, t.y.: švietimo naujovės

būtų pagrindžiamos finansiškai; pereinama prie programinio švietimo finansavimo, laikantis patvirtintų prioritetų ir metodikos; švietimui finansuoti greta valstybės biudžeto išteklių pritraukiamos ir veiksmingai naudojamos lėšos iš kitų šaltinių – Europos struktūrinių fondų ir privataus kapitalo; įtvirtinamas realus finansinis mokyklų savarankiškumas ir skaidri finansinė atskaitomybė; įvedama mišri – etatinė ir valandinė – mokytojų apmokėjimo už darbą sistema, kurios įgyvendinimas prasidės, pedagogų bendruomenei ją aptarus ir pritarus.

Įvedus „mokinio krepšelį“ švietimo lėšos yra panaudojamos tikslingai: mokymo priemonėms ir vadovėliams įsigyti, mokytojų kvalifikacijai kelti, mokyklos administravimui ir t.t. Šiam teiginiui pritaria dauguma tyrime dalyvavusių mokyklų vadovų, mokytojų ir tėvų. Tai buvo numatyta ir „mokinio krepšelio“ metodikos pakeitimuose, tačiau, nors realiai šios lėšos yra naudojamos įvardintiems minėtiems procesams, jų iš tiesų visgi dar trūksta.

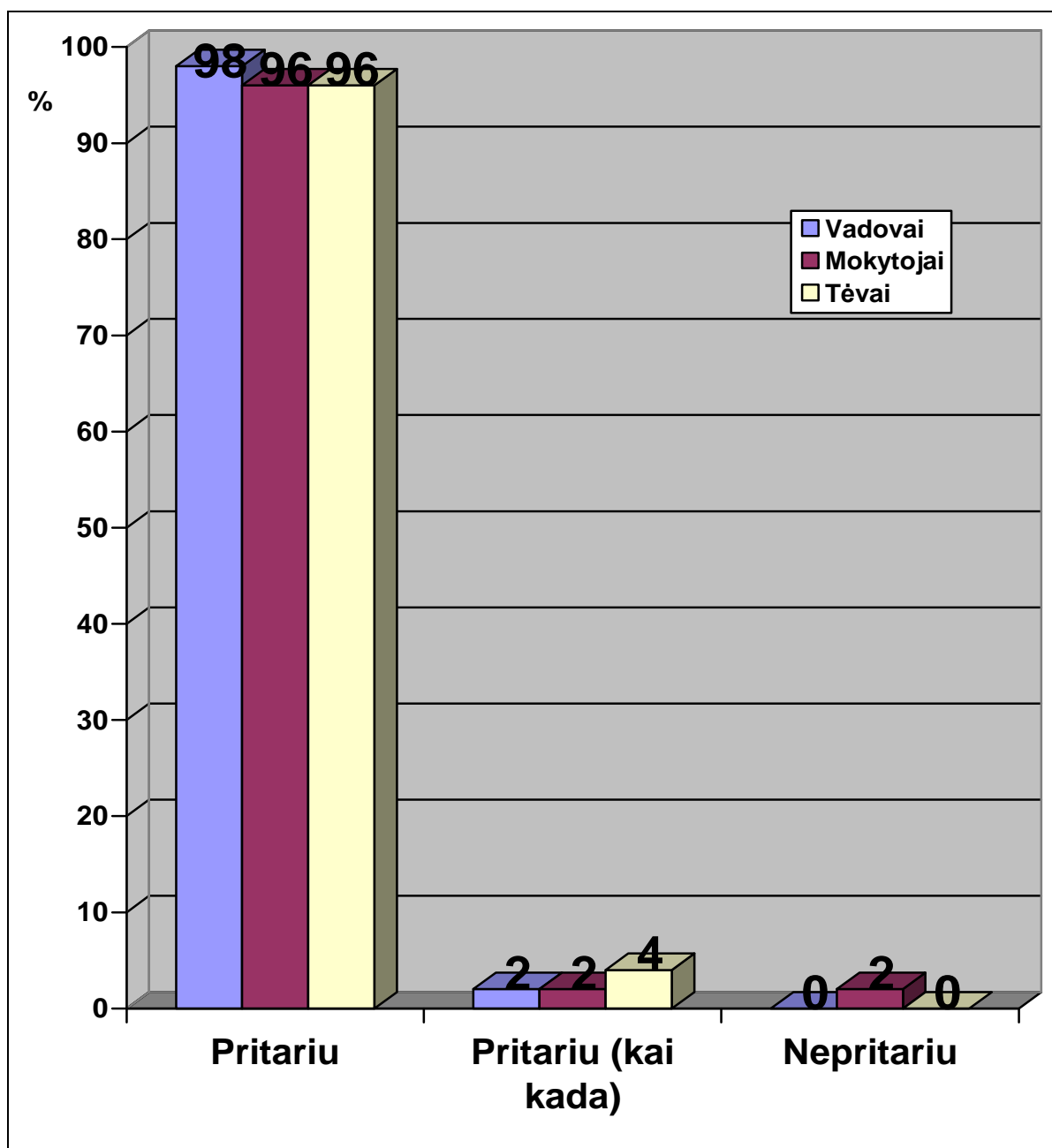
„Mokinio krepšelio“ įtaka vadovėlių įsigijimui. Siekiant įvertinti ar „mokinio krepšelis“ turi įtakos vadovėlių įsigijimui, tyrimo dalyvių buvo paprašyta įvertinti šį teiginį. Dauguma apkalustųjų (84 % vadovų, 92 % mokytojų ir 78 % tėvų) teigė, kad „mokinio krepšelis“ tiesiogiai įtakoja ugdymo procesui reikalingų vadovėlių įsigijimą, todėl daugelis Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų, nors ir taupydamos „mokinio krepšelio“ lėšas negali įsigyti naujų, šiuolaikiškų ar alternatyvių vadovėlių.

Analizuojant „mokinio krepšelio“ įvedimą bei jo lėšų paskirstymą, galima teigti, kad pastarųjų neužtenka vadovėlių, mokymo priemonių įsigijimui, o ypač tai pasireiškia mažą mokinių skaičių turinčiose mokyklose. Šiam teiginiui pritaria net 98 % vadovų, 96 % mokytojų ir 96 % tėvų (žr. 5 schemą), todėl mokyklos, norėdamos sutaupyti lėšas, priverstos didinti mokinių skaičių klasėse, o žinodamos, jog nuo mokinių skaičiaus priklauso mokyklų gaunamos lėšos, stengiasi kuo daugiau pritraukti ar išlaikyti mokinių savo įstaigoje. Galima daryti prielaidą, kad „mokinio krepšelio“ metodika nėra pakankamai apgalvota, todėl reikia ją tobulinti. Be to, sutaupyto lėšų mokyklos administracija negali panaudoti savo nuožiūra, o tai sąlygoja neskaidrų švietimo sistemos finansavimą.

Dar viena bendrojo lavinimo mokyklose egzistuojanti problema yra susijusi su ugdymo institucijų vadovų vadybine kompetencija. Iš dalies „mokinio krepšelis“ skatina mokyklų vadovus domėtis ir analizuoti šiuolaikines vadybines tendencijas, kurios užtikrintų mokyklos strateginį planavimą, tame tarpe tinkamą „mokinio krepšelio“ lėšų paskirstymą vadovėlių įsigijimui. Galima daryti prielaidą, kad šios

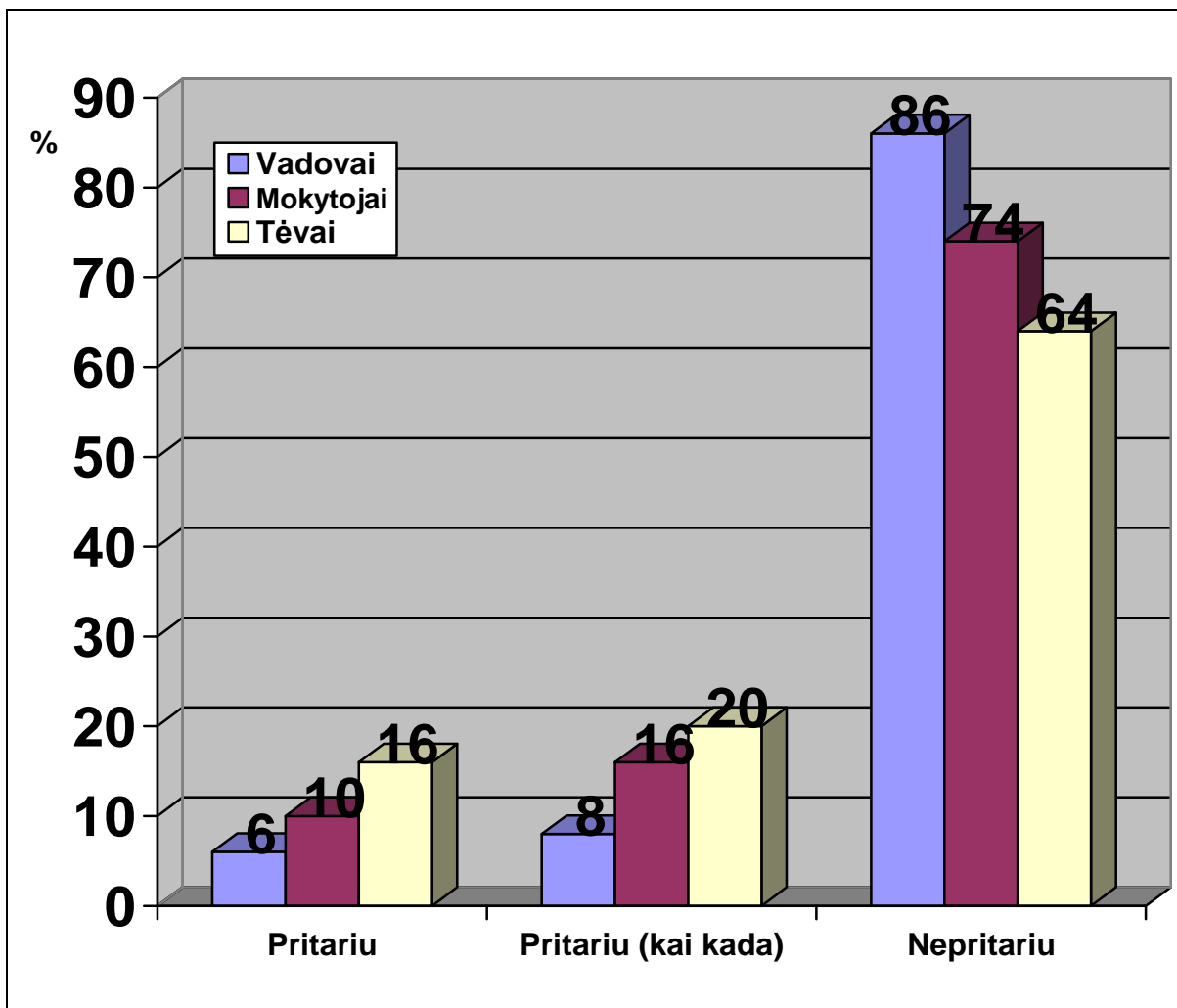
problemos identifikavimas neatskleidė iš esmės realių, mokyklų vadovų turimų kompetencijų, tendencijų. Tai patvirtino ir gauti tyrimo rezultatai: 98 % mokyklos vadovų, 82 % mokytojų ir tik 54 % tėvų teigė, kad mokyklų vadovai ir mokytojai kompetentingai ir tinkamai paskirsto „mokinio krepšelio“ lėšas vadovėlių įsigijimui.

5 schema. „Mokinio krepšelio“ įtakos vadovėlių įsigijimui įvertinimas

„Mokinio krepšelio“ įtaka vadovėlių leidybai. Anketinės apklausos rezultatai parodė, kad tiek mokyklų vadovų (100 %), tiek mokytojų (96 %) bei tėvų (82 %) teigimu „mokinio krepšelis“ neturi tiesioginės įtakos vadovėlių leidybai, kadangi „mokinio krepšelio“ lėšos yra skiriamos ne vadovėlių leidybai, o jų įsigijimui. Vadovėlių leidybos procesą galėtų suaktyvinti didesnės „mokinio krepšelio“ lėšos, kurios būtų panaudojamos įsigyjant vadovėlius ir taip patenkinant leidėjų poreikius. Tačiau šiame procese svarbiausi yra ne leidėjų, o vadovėlių vartotojų – mokinių poreikiai. Atlikus mokslinės literatūros analizę ir įvertinus šiuolaikinius vadovėlius, skirtus bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams, pastebėta, kad pastarieji netenkina mokytojų, o ypač mokinių poreikių. Ši tendencija pasitvirtino, apklausus pastarojo tyrimo respondentus, kadangi, pasak tik 6 % mokyklų vadovų, 10 % mokytojų ir 16 % tėvų, šiuolaikiniai vadovėliai patenkina mokytojų ir mokinių poreikius (žr. 6 schemą).

6 schema. Šiuolaikinių vadovėlių mokytojų ir mokinių poreikių patenkinimo įvertinimas

Vis dažniau įvairiuose moksliniuose leidiniuose pasirodo publikacijų, analizuojančių šiuolaikinius bendrojo lavinimo mokyklų vadovėlius, kuriuos mokyklos įsigyja pagal Švietimo ir mokslo ministerijos rekomenduojamus sąrašus. Praktika ir pokalbiai su įvairių dalykų mokytojais rodo, kad šiuolaikiniai vadovėliai ne visiškai atitinka bendrojo lavinimo standartus, neparuošia mokinių brandos egzaminams, todėl mokytojai priversti naudotis 10-15 metų senumo vadovėliais bei visa kita bibliotekų archyvuose esančia informacija ar medžiaga. Todėl kyla dar viena svarbi švietimo sistemoje problema – vis daugėjantis mokinių, neišlaikančių brandos egzaminų, skaičius.

Šias problemas kolegialiai turėtų spręsti tiek Švietimo ir mokslo ministerijos darbuotojai, tiek ir bendrojo lavinimo mokyklų mokytojai bei vadovai. Į šį procesą turėtų įsitraukti moksleiviai bei jų tėvai, nes šios problemos yra susijusios su ugdymu – svarbiausia jauno žmogaus įsiliejimo į visuomeninį socialinį gyvenimą veikla, o mokykla šiandien yra traktuojama kaip atvira visomis prasmėmis bei suinteresuotoms pusėms organizacija.

„Mokinio krepšelio“ įtaka vadovėlių įsigijimui ir leidybai leidėjų požiūriu. Šiuolaikinėje bendrojo lavinimo mokykloje, pasidalinę įvairias funkcijas, veikia skirtingi švietimo subjektai, turintys savo įtakos sferas, interesus, kurie ne visuomet sutampa. Tai sakytina apie švietimo sistemos atstovus, kurie inicijuoja švietimo reformą ir jos finansavimą, mokyklų atstovus, kurie naudojami švietimo sistemos finansavimo reforma – „mokinio krepšeliu“, lėšomis, skirtomis ugdymui (vadovėlių ir mokymo priemonių įsigijimui, mokytojų kvalifikacijai, atlyginimams ir kt.) bei leidyklų atstovai, kurie bendradarbiauja ir siūlo mokykloms įvairias mokymo priemones ir vadovėlius. Todėl atliekant tyrimą buvo įvertintos ir leidyklų atstovų nuostatos „mokinio krepšelio“ įtakos vadovėlių įsigijimui ir leidybai Lietuvoje aspektu.

Vadovėlių leidėjų nuomonė iš esmės sutampa su mokyklos vadovų, mokytojų ir tėvų nuomonėmis dėl lėšų, skiriamų vadovėlių ir mokymo priemonių įsigijimui, trūkumo. Leidėjai, vertindami šią problemą, pirmiausia analizuoja savo, o ne vadovėlių vartotų – mokinių, interesus. Jie teigia, kad „mokinio krepšelio“ lėšų, skiriamų vadovėliams trūkumas, negali patenkinti jų poreikių, kadangi visų tirtų leidyklų atstovų nuomone, turėdamos mažai lėšų, mokyklos negali įsigyti naujų ar alternatyvių vadovėlių, taip stabilizuodamos leidyklų parduodamų prekių pardavimo apimtį. Galima manyti, kad esant tokiai situacijai Lietuvos leidykloms nesudaromos sąlygos didinti pardavimų apimtį, vadovėlių asortimento įvairovę ir kt.

Derinant užsakomų vadovėlių sąrašus, šiame procese turi dalyvauti visos suinteresuotos pusės – mokytojai, mokiniai, tėvai – kadangi vykdant šį procesą turi būti įvertinti visų jame dalyvaujančiųjų pusių interesai, poreikiai bei požiūriai. Įsigyjamų vadovėlių pasirinkimą lemia turimos mokyklos lėšos, kurios yra skiriamos iš „mokinio krepšelio“, todėl leidėjų nuomone, „mokinio krepšelis“ turi įtakos vadovėlių, skirtų ugdymo procesui, įsigijimui.

Priešingai nei mokyklos vadovai, mokytojai bei tėvai, leidyklų atstovai mano, kad „mokinio krepšelis“ turi įtakos ir vadovėlių leidybai. Šią nuomonę jie grindžia tuo, kad mokyklos, įsigydamos vadovėlius, spausdintus mūsų šalies leidyklose, teikia pastarosioms naudą ekonominiu požiūriu, o šios yra priverstos konkuruoti tarpusavyje, organizuodamos reklamines kompanijas, informacinius renginius bei analizuoti ir numatyti vadovėlių kainų strategijas.

Leidėjai privalo žinoti vadovėlių vartotojų – mokytojų ir mokinių poreikius, kadangi šios mokymo priemonės padeda ugdymo procese įgyti reikalingų gebėjimų ir kompetencijų. Vykstant švietimo reformai, keičiasi mokyklos, keičiasi mokytojai ir mokiniai bei jų poreikiai, todėl turi keistis ir vadovėliai. Ši tendencija realiai yra pastebima, kadangi Lietuvoje kaip ir visoje Europoje atsiranda alternatyvūs ar verstiniai vadovėliai. Vadovėlių leidėjai turėtų domėtis ar Švietimo ir mokslo ministerijos rekomenduojami vadovėliai atitinka šiandienos bendrojo lavinimo standartus.

Apibendrinus gautus tyrimo rezultatus galima teigti, kad mokyklų vadovai, mokytojai bei tėvai pritaria švietimo sistemos finansavimo reformai, tačiau siūlo tobulinti „mokinio krepšelio“ metodiką, racionalizuoti lėšų paskirstymą ir panaudojimą, didinti pedagogų atlyginimus, daugiau lėšų skirti mokymo priemonėms ir vadovėliams įsigyti, leisti lanksčiau naudoti „mokinio krepšelio“ lėšas. Be to, Švietimo ir mokslo ministerija turėtų nuolat ieškoti bendrų švietimo finansavimo problemų sprendimų su Finansų ministerija.

IŠVADOS

Atlikus mokslinės literatūros šaltinių analizę ir išanalizavus gautus tyrimo rezultatus, galima daryti tokias išvadas:

1. Lietuvos švietimo reforma nuosekliai vyksta jau beveik du dešimtmečius, tačiau jos vertinimai mokslininkų, politikų ir mokyklos administracijos požiūriu yra nevienareikšmiški. Sparti gyvenimo kaita, švietimui kelia vis naujus reikalavimus, į kuriuos visuomenė gali atsakyti tik remdamasi šiuolaikine, nuolat atsinaujinančia švietimo sistema, todėl būtina planuoti tolesnius pertvarkos darbus.

2. Švietimo finansavimas ir išteklių naudojimas reformuojamas taip, kad padėtų švietimo sistemai geriau prisitaikyti prie laisvos rinkos sąlygų ir užtikrintų geresnį švietimo prieinamumą bei kokybę. Todėl pereinama prie švietimo sistemos finansavimo, kai švietimo lėšos įtraukiamos į apskaitą ir skiriamos pagal patvirtintus prioritetus ir metodiką.

3. Lyginant Lietuvos bendrojo lavinimo sistemos finansavimo reformą su kitų pasaulio šalių vykdomomis reformomis, galima išryškinti tokias esmines tendencijas: Švedijoje vykdyta reforma yra gerokai nuoseklesnė, nepalikta tiek spragų, kiek Lietuvoje, kur „mokinio krepšelio“ ir kitos švietimui skirtos lėšos galiausiai vis tiek perskirstomos iš sėkmingesnių mokyklų mažiau sėkmingoms, be to ši finansavimo reforma visgi privertė švietimo įstaigas atsigręžti į paslaugos gavėjus - mokinius. Čilės vyriausybė, švietimo reformą grindė rinkos metodais (tai ką dabar bando padaryti ir Lietuva), o jos esminiai principai buvo decentralizacija, švietimo čekių paremtas mokyklų finansavimas, privačių ir valstybinių mokyklų konkurencija, nors paskutiniame XX a. dešimtmetyje Čilės Švietimo ministerija, itin daug dėmesio pradėjo skirti švietimo kokybei ir lygioms galimybėms. Lietuvoje vykstančioje švietimo reformoje šias tendencijas galima išvystyti taip pat - didelis dėmesys skiriamas švietimo kokybei ir jos tobulinimui, bandoma užtikrinti lygias galimybes visiems, neatsižvelgiant į rasę, lytį, tautybę ar religiją.

4. Teigiamai vertinamas „mokinio krepšelio“ įvedimo principas mokyklų vadovų, mokytojų ir tėvų nėra traktuojamas kaip pokyčių švietimo sistemoje veiksnys, o apibendrinamas kaip galimybė planuoti ir racionaliau panaudoti lėšas. „Mokinio krepšelio“ įvedimas siejamas su vadovėlių bei kitų mokymo priemonių įsigijimu, pedagogų kvalifikacijos, atlyginimų kėlimu, taip pat įtaka mokyklų vadybai. Atlikto

tyrimo rezultatai patvirtino, kad įvedus „mokinio krepšelį“, iš dalies pagerėjo mokyklų aprūpinimas mokymo priemonėmis ir vadovėliais, tačiau mokyklos bendruomenė nežino, kiek lėšų vadovėliams įsigyti per metus jos gali tikėtis, atsižvelgdamos į tai, planuoti savo veiklą ir ją vykdyti. Tačiau, „mokinio krepšelis“ yra per mažas, norint patenkinti vadovėlių vartotojų poreikius.

5. Atlikto tyrimo rezultatai patvirtino teorinėje darbo dalyje išryškintas tendencijas, kad nauja švietimo finansavimo sistema pagerino švietimo kokybę, racionalizavo mokyklų finansavimo sistemą, nors įvestas švietimo finansavimo principas „pinigai seka mokinį“ šiuo metu funkcionuoja nepilnai. Vertinant mokyklų vadovų, mokytojų ir tėvų nuostatas „mokinio krepšelio“ lėšų panaudojimo aspektu galima teigti, jog svarbiausia yra tai, kad mokyklos turėtų finansinį savarankiškumą ir galimybę krepšelio lėšas panaudoti mokyklų poreikiams tenkinti.

6. Tyrimo rezultatai atskleidė ir leidyklų atstovų nuostatas „mokinio krepšelio“ įtakos vadovėlių įsigijimui ir leidybai Lietuvoje aspektu. Leidėjai, vertindami lėšų, skiriamų vadovėlių ir mokymo priemonių įsigijimui, trūkumo problemą, pirmiausia atsižvelgia į leidyklos poreikius ir interesus, kurie esant tokiai situacijai nėra patenkinami. Vadovėlių įsigijimo ir leidybos procese, kaip parodė tyrimo rezultatai, turi dalyvauti visos suinteresuotos pusės – mokytojai, mokiniai, tėvai, ministerijos atstovai bei leidėjai – kadangi vykdant šį procesą turi būti įvertinti visų jame dalyvaujančiųjų pusių interesai, poreikiai bei požiūriai.

BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS

1. BAČIULIS, A. 2002. Mokiniai turi turėti teisę rinktis. *Veidas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą:
2.<www.veidas.lt/lt/leidinys.nrfull/3cbd6df307241.3?veidas=58a9ee0d993c7bl>.
3. BAKONIS, E. 2003. Ar verta skubėti? [interaktyvumas]. [žiūrėta 2006 m. gegužės 27 d.]. Prieiga per internetą: <www.takas.lt/svietimas/il/il.php?st=3&msgid=79>.
4. BAKONIS, E. 2004. Kaip rinktis vadovėlius? [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. rugsėjo 5 d.]. Prieiga per internetą: <www.svietimas.takas.lt/il/il.php?st=3&msgid=278>
5. CIVINSKAS, R.; TOLVAIŠIS, L. 2006 Tarpbiudžetinis lėšų perskirstymas Lietuvoje: instituciniai interesai ir savivaldybių finansinis savarankiškumas. *Viešoji politika ir administravimas*, Nr. 16, ISSN 1648-2603.
6. EGZAMINAI – „eina bet kas“ ar išleidžiam „bet ką“? 2004. Nr. 0 [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. spalio 19 d.]. Prieiga per internetą:
7.<www.dialogas.com/index.php?lng=lt&content=pages&page_id=31&news_id=1062>.
8. EUROPOS TREČIASIS KELIAS: ar judame į priekį? 2005. Tarptautinė konferencija [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. liepos 3 d.]. Prieiga per internetą:
9.<www.lrinka.lt/index.php/meniu/renginiai/tarptautine_konferencija_europos_treciasis>
10. GIMTASIS ŽODIS [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. rugpjūčio 4 d.]. Prieiga per internetą: <www.gimtasiszodis.w3.lt/vadovel_02_4.htm>.
11. GURKLYS, R. 2005. Šiuolaikiško mokymo dėmenys. Nr. 28 (325) [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. rugpjūčio 19 d.]. Prieiga per internetą:
12. <www.lsa.lt/sz/index.php?lang=lt&id=2&mag_id=24&art_id=73>.
13. JANKŪNAITĖ, B.; RUPAINIENĖ, V. 2003. Europinių projektų įtakos esminius pokyčius patiriančios šalies švietimui ypatumai. *Socialiniai mokslai*, Nr. 2 (39), Kaunas: Kauno technologijos universitetas, p. 7-11.
14. JAUNIMO REIKALŲ DEPARTAMENTAS prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. sausio 29 d.]. Prieiga per internetą: <www.jrd.lt/get.php?f.50>.
15. JESINAS, E. 2006. „Mokinio krepšelis“ – tikslinė valstybės dotacija ar savivaldybių dovanų maišelis? [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. spalio 14 d.]. Prieiga per internetą: <www.lprofsajungos.lt/?lang=lt&mID=3&id=9>.

16. KRETINGOS RAJONO SAVIVALDYBĖS ADMINISTRACIJOS ŠVIETIMO SKYRIUS [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. rugpjūčio 19 d.]. Prieiga per internetą: <www.svietimas.kretinga.lm.lt/naujienos/SMM/aktualijos.htm>.
17. LAURINČIUKIENĖ, L. 2003. Kaip vertinama švietimo finansavimo reforma? *Švietimo naujienos*. Nr. 16 [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. rugsėjo 9 d.]. Prieiga per internetą:
18. <www.takas.lt/svietimas/il/il.php?st=3&msgid=190>.
19. LAURINČIUKIENĖ, L. 2004. Tretieji švietimo finansavimo reformos metai. Informacinis leidinys. *Švietimo naujienos*, Nr. 2 (177), p. 1-3.
20. LAURINČIUKIENĖ, L. 2006. Švietimas ir mokslas 2005-aisiais. Informacinis leidinys. *Švietimo naujienos*, Nr.1 (216), p.6-7.
21. LEONTJEVA, E. 2000. Bus griūčių, bus ir pakilimų. *Dialogas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. spalio 14 d.]. Prieiga per internetą:<www.lrinka.lt/Straipsnis/Dialogas.phtml>.
22. LEONTJEVA, E. 2001. Naujos eros pradžia. *Dialogas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. žiūrėta 14 d.]. Prieiga per internetą: <www.lrinka.lt/Straipsn/Dialogas3.phtml>.
23. LIETUVA. ŠVIETIMAS REGIONUOSE 2005. 2005. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
24. LIETUVOS ŠVIETIMAS 2001. 2002. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
25. LIETUVOS ŠVIETIMAS 2002. 2003. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
26. LIETUVOS ŠVIETIMAS 2004. 2004. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
27. LIETUVOS ŠVIETIMO KONCEPCIJA IR JOS ĮGYVENDINIMO PROGRAMA. 1992. Vilnius.
28. LR ŠVIETIMO ĮSTATYMAS. 2003 [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. spalio 15 d.]. Prieiga per internetą: <www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=279441&p_query=&p_tr2=>>.
29. MALINOVSKIS, A. 2006. Didinamas finansavimas vadovėliams, mokymo priemonėms ir mokytojų kvalifikacijai tobulinti [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: <www.smm.lt/naujienos/pranesimai.htm?id=730>.
30. MOKINIO KREPŠELIS nuo 2007 – ujų didės 20 procentų [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: <www.elektronika.lt/news/education/6439>.
31. MOKYMO LĖŠŲ NAUDOJIMO METODINĖS REKOMENDACIJOS. 2004.

- Pritarta LR švietimo ir mokslo ministro 2004 m. sausio 15 d., įsakymu Nr. ISAK-41.
32. MOKSLEIVIO KREPŠELIS. 2006. TVK Žinios [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <www.tvk.lt/print.php?news.1128>.
33. NAUJOSIOS AKMENĖS „SAULĖTEKIO“ PAGRINDINĖ MOKYKLA [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. rugpjūčio 19 d.]. Prieiga per internetą: <www.sauletekis.akmene.lt/HTML/biblioteka.html>.
34. „PATS ŠVIETIMO ŽIEDAS“, apie spindesį ir skurdą. 2001. Nr. 0. [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. spalio 14 d.]. Prieiga per internetą:
35. <www.dialogas.com/index.php?lng=lt&content=pages&page_id=31&news_id=195>.
36. PLIKŠNYS, A. 2006. Mokinio krepšelis [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. spalio 14 d.]. Prieiga per internetą: <www.draugiskamokykla.lt/lt.php/sienlaikrastis/mokyklos_sistema/mokinio_krepšelis/>.
37. PRUSKUS, V. 1997. Švietimo kokybės matavimas: laiko iššūkiai ir būtinumas. Lietuvos mokyklai- 600 metų. *Konferencijos medžiaga*, T. II. Vilnius, p. 182-194.
38. PRUSKUS, V. 1998. Lietuvos švietimo finansavimas OECD šalių kontekste. *Filosofija, sociologija*, Nr. 3. Vilnius, p.20-30.
39. PRUSKUS, V. 1999. Švietimo kokybės matavimas vakarų šalyse: patirtis ir paraiška Lietuvai. *Metraštis XIV*. Vilnius, p. 461-510.
40. PRUSKUS, V. 2000. Švietimo kokybės monitoringas: socialinės realybės užsakymas ir jo perspektyvos. *Filosofija, sociologija*, Nr.1. Vilnius, p.26-33.
41. ŠIMAŠIUS, R. 2000. Švietimo finansavimas. Komentarai Žinių radijui [interaktyvus]. [žiūrėta 2005 m. spalio 20 d.]. Prieiga per internetą: <www.lrinka.lt/Komentarai/Koment37.phtml>.
42. ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJA [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. sausio 21 d.].Prieiga per internetą: <www.smm.lt/naujienos/pranesimai.htm?id=730>.
43. ŠVIETIMO POLITIKA. 2002. [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. spalio 6 d.]. Prieiga per internetą: <www.vjrt.lt/get7f.50>.
44. ZABULIONIS, A. 2003. Švietimo finansavimas. Iš Želvys, R., Būdienė, V., Zabulionis, A. (Red.) *Švietimo politika ir monitoringas*. Vilnius: Garnelis, p. 101-120.

Influence of pupil bag to textbooks publishing in Lithuania

Viktė Geležūnaitė

SUMMARY

Lithuanian education system is continuously followed by juridical, economical and political changes which are the base of Lithuania education reform. While analyzing scientific literature sources in the context of reformed school changes, some reform particularities were noticed. One of the essential disadvantages of education system reform, from very its beginning, is lack of appropriate sponsorship: assets committed by state and municipality satisfy only system maintenance requirements, but there is lack of it for cardinal renewal. Considering that fact, changes in education sponsorship system which was proceeding accordingly to „money lead pupil“ principle, were initiated, and from school year 2002, while distributing assets of general education for secondary schools, method of „pupil bag“ was started apply, which behavior had to ensure clear sponsorship process of education institutions. Besides, education services should become significantly of high quality, optimal net of different education institutions would be formed, studying people would receive opportunity freely move from one education institution to another. So, fund of “pupil bag” is used while performing requirements of education plan, by raising qualification of teachers, by obtaining education material, by administration of school and by maintenance and renewal of school libraries and etc.

Current state of education system shows that required result is not reached yet, and modern schools of general education often faces new problems: „pupil bag“ is too small, too few assets are committed for management, pedagogical, psychological and other support, there is lack of money or it is unsuitably distributed for purchasing of textbooks and other education means, assets committed for schools are unclearly redistributed at municipalities, reform does not include all interested parties – teachers, parents and pupils.

Object of the work – influence of “pupil bag” to textbooks purchasing and publishing.

Purpose of the work – analyze and evaluate influence of “pupil bag” to textbooks purchasing and publishing in Lithuania.

Tasks:

1. Theoretically motivate influence of “pupil bag” to textbooks purchasing and publishing in Lithuania.

2. Empirically study and evaluate influence of “pupil bag” to textbooks purchasing and publishing in modern general education school.

Research method: analysis of scientific literature, anonymous interviewing in writing and interview.

Received results: Results of executed research had confirmed trends emphasized in theoretical part of the work, i.e. that new education sponsorship system improved quality of education, rationalized sponsorship system for schools, although introduced principle of „money lead pupil“ currently is proceeding only partly. Results of research also have revealed attitudes of publishing houses representatives considering influence of “pupil bag” to textbooks purchasing and publishing in Lithuania. While publishers evaluate problem of lack of assets for purchasing textbooks and education means, firstly regards demands and interests of publishing house, which in that situation are not satisfied. As have shown results of the research, in the process of textbooks purchasing and publishing, all interested parties must participate – teachers, pupils, parents, representatives of ministry and publishers – because by executing this process all interests, needs and attitudes of all participating parties must be considered.

Priedai

1 priedas

Vilniaus Universitetas Komunikacijos fakultetas

ANKETA

Ši anketa sudaryta norint išsiaiškinti „mokinio krepšelio“ įtaką vadovėlių išigijimui ir leidybai šiuolaikinėje bendrojo lavinimo mokykloje. Anketoje nėra teisingų arba neteisingų teiginių ir atsakymų. Pastarieji tiesiog atspindi nuomonių įvairovę.

Anketa yra anoniminė. Niekas negalės sužinoti, kas užpildė anketą, todėl tikimės, kad objektyviai atsakysite į pateiktus klausimus. Jūsų nuoširdūs atsakymai yra ypač svarbūs tyrimui.

Dėkojame ir linkime sėkmės.

Perskaityte teiginius, pažymėkite atsakymą, geriausiai atspindintį Jūsų nuomonę.

1. Pakankamas informacijos kiekis leidžia kiekvienam suinteresuotam asmeniui įvertinti Lietuvos švietimo reformos finansavimo sistemą.

- Pritariu
- Pritariu kai kada
- Nepritariu

2. Reformuojama Lietuvos švietimo sistema stokoja sistemingų ir pastovių investicijų į švietimo modernizavimą.

- Pritariu
- Pritariu kai kada
- Nepritariu

3. Lietuvos švietimo sistemos finansavimo reforma vyksta stichiškai, trūksta sistemos ir eiliškumo.

- Pritariu
- Pritariu kai kada
- Nepritariu

4. „Mokinio krepšelio“ samprata yra pakankamai aiški, suprantama ir žinoma kiekvienam.

- Pritariu
- Pritariu kai kada
- Nepritariu

5. „Mokinio krepšelio“ funkcionavimas švietimo sistemoje sąlygoja švietimo kokybę.

- Pritariu
- Pritariu kai kada
- Nepritariu

6. Kokie, jūsų nuomone, esminiai veiksniai garantuoja švietimo kokybę.

7. „Mokinio krepšelio“ principas skaidrina švietimo sistemos finansavimą.

- Pritariu
- Pritariu kai kada
- Nepritariu

8. Informacija apie „mokinio krepšelio“ lėšų panaudojimą ugdymo institucijoje yra prieinama visoms suinteresuotoms pusėms.

- Pritariu
- Pritariu kai kada
- Nepritariu

9. Švietimo finansavimas, remiantis „mokinio krepšelio“ principu užtikrina racialesnį lėšų, skirtų švietimui, panaudojimą.

- Pritariu
- Pritariu kai kada
- Nepritariu

10. Kokie esminiai veiksmai turėtų būti atlikti, siekiant racialesnio lėšų, skirtų švietimui, panaudojimo

11. Įvedus „mokinio krepšelių“ švietimo lėšos panaudojamos tikslingai: mokymo priemonėms ir vadovėliams įsigyti, mokytojų kvalifikacijai kelti, mokyklos administravimui ir t.t.

- Pritariu
- Pritariu kai kada
- Nepritariu

12. „Mokinio krepšelis“ turi įtakos vadovėlių įsigijimui.

- Pritariu
- Pritariu kai kada
- Nepritariu

13. „Mokinio krepšelio“ lėšos yra pakankamos pageidaujamiems vadovėliams įsigyti.

- Pritariu
- Pritariu kai kada
- Nepritariu

14. Mokyklų vadovai ir mokytojai kompetentingai ir tinkamai paskirsto „mokinio krepšelio“ lėšas vadovėlių įsigijimui.

- Pritariu
- Pritariu kai kada
- Nepritariu

15. Lėšų, skiriamų vadovėlių ir mokymo priemonių įsigijimui trūkumas, negali patenkinti leidėjų poreikių.

- Pritariu
- Pritariu kai kada
- Nepritariu

16. Derinant užsakomų vadovėlių sąrašus, turi dalyvauti visos suinteresuotos pusės (mokytojai, tėvai, mokiniai).

- Pritariu
- Pritariu kai kada
- Nepritariu

17. „Mokinio krepšelis“ turi įtakos vadovėlių leidybai.

- Pritariu
- Pritariu kai kada
- Nepritariu

18. Šiuolaikiniai vadovėliai patenkina mokytojų ir mokinių poreikius.

- Pritariu
- Pritariu kai kada
- Nepritariu

19. Ministerijos rekomenduojami vadovėliai atitinka šiandienos bendrojo lavinimo standartus.

- Pritariu
- Pritariu kai kada
- Nepritariu

Dėkojame už nuoširdžius atsakymus

Vilniaus Universitetas Komunikacijos fakultetas

INTERVIU KLAUSIMYNAS

Šis interviu klausimynas sudarytas, norint išsiaiškinti „mokinio krepšelio“ įtaką vadovėlių įsigijimui ir leidybai šiuolaikinėje bendrojo lavinimo mokykloje. Anketoje nėra teisingų arba neteisingų klausimų ir atsakymų. Jūsų atsakymai į pateiktus klausimus yra ypač svarbūs. Vadovaujantis Jūsų atsakymais ir (ar) pasiūlymais bus galima išsiaiškinti ar „mokinio krepšelis“ turi įtakos vadovėlių įsigijimui ir leidybai mūsų šalies ugdymo institucijose.

1. Gerbiamas respondente, norėčiau pradėti mūsų pokalbį klausimu: ar informacija apie „mokinio krepšelio“ lėšų panaudojimą ugdymo institucijoje yra prieinama visoms suinteresuotoms pusėms?
2. Jūsų nuomone, ar švietimo finansavimas, remiantis „mokinio krepšelio“ principu užtikrina racionalių lėšų, skirtų švietimui panaudojimą?
3. Kaip jūs manote, ar įvedus „mokinio krepšelį“ švietimo lėšos panaudojamos tikslingai: mokymo priemonėms ir vadovėliams įsigyti, mokytojų kvalifikacijai kelti, mokyklos administravimui ir t.t.?
4. Išsakykite savo nuomonę ar „mokinio krepšelis“ turi įtakos vadovėlių įsigijimui?
5. Sakykite, gerbiamas respondente, ar „mokinio krepšelio“ lėšos yra pakankamos pageidaujamiems vadovėliams įsigyti?
6. Ar mokyklų vadovai ir mokytojai kompetentingai ir tinkamai paskirsto „mokinio krepšelio“ lėšas vadovėlių įsigijimui?
7. Jūsų manymu, ar lėšų, skiriamų vadovėlių ir mokymo priemonių įsigijimui trūkumas, negali patenkinti leidėjų poreikių?
8. Derinant užsakomų vadovėlių sąrašus, ar turi dalyvauti visos suinteresuotos pusės (mokytojai, tėvai, mokiniai). Kaip jūs manote?
9. Ar „mokinio krepšelis“ turi įtakos vadovėlių leidybai?
10. Pabaigai, dar norėčiau užduoti klausimą ar šiuolaikiniai vadovėliai patenkina mokytojų ir mokinių poreikius?

11. Ir paskutinis klausimas, sakykite ar ministerijos rekomenduojami vadovėliai atitinka šiandienos bendrojo lavinimo standartus?